

Marguerite Duras

AMANTA ENGLEZĂ

roman

Traducere din limba franceză de

FLORIN SICOIE

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE ROMÂNE

1994

I

- *Tot ceea ce se spune aici se înregistrează. În felul acesta începe să se alcătuiască o carte despre crima de la Viorne.*

Ați acceptat să povestiți ce s-a petrecut la Viorne în barul Le Balto, în seara de 13 aprilie trecut. - Da.

- *Avem aici copia benzii înregistrate la Le Balto, fără știrea dumneavoastră, în cursul serii de 13 aprilie. Această bandă redă cu fidelitate toate discuțiile le care au avut loc întreaga seară, dar ea este "oarbă" și nu vedem nimic în vreme ce se vorbește. Dumneavoastră sunteți, deci, cel care trebuie să puneți cartea în mișcare. Când seara de 13 aprilie își va fi căpătat, datorită povestirii dumneavoastră, forma, spațiul proprii, vom putea să lăsăm banda să-și relateze mărturia, iar cititorul să vă înlocuiască în lectura ei.*

Și cu diferența dintre ceea ce știu și ceea ce voi spune ce faceți?

Reprezintă partea de carte pe care trebuie s-o alcătuiască cititorul. Ea există întotdeauna.

Vreți să spuneți cine sunteți?

- *Mă numesc Robert Laniy. Am patruzeci și șapte de ani. Am recăpătat barul Le Balto din Viorne acum opt ani.*

- *Înainte de seara de 13 aprilie, nu știați despre această crimă nimic mai mult decât oricare alt locuitor din Viorne?*

- *Nimic. Știam doar ce se spunea despre ea.*

- *Străduiți-vă să procedați ca și cum ziarele ar fi încetat să mai apară din seara de 13 aprilie.*

- *Și dacă nu reușesc întotdeauna să uit ceea ce știu acum?*

- *Semnalați-o în trecere.*

Pentru ca cititorul cărții să se găsească în situația dumneavoastră în

legătură cu această crimă din seara de 13 aprilie, începem prin a consemna anunțul către populație al Jandarmeriei din Viorne - care tocmai fusese citit pentru a treia oară în acea zi de către gardianul comunal la Comandamentul Pieții, la lăsatul serii:

"Așa cum s-a aflat prin intermediul presei, tocmai au fost descoperite rămășițe omenești, aproape peste tot în Franța, în vagoane de marfă.

Serviciul medico-legal al Prefecturii de Poliție a făcut posibil să se descopere că aceste resturi diferite aparțin aceluiași trup. Cu excepția capului, care n-a fost găsit, a fost făcută reconstituirea corpului la Paris.

Verificarea feroviară a condus la descoperirea că trenurile care transportau aceste rămășițe au trecut, indiferent de destinația lor, prin același loc, și anume prin viaductul din Viorne. Fiind stabilit faptul că ele au fost aruncate în vagoane de pe parapetul acestui viaduct, este, deci, probabil ca crima să fi fost comisă în comuna noastră.

Municipalitatea, alertată, cere cu insistență locuitorilor săi să-și alăture eforturile celor ale poliției pentru a se face cât mai repede posibil lumină asupra acestei crime.

Orice dispariție de persoană de sex feminin, de talie medie și corpulentă destul de pronunțată, de vârstă care poate varia între treizeci și cincisprezece și patruzeci de ani va trebui imediat semnalată jandarmeriei."

- Îi cunoșteam, deci, pe Claire și pe Pierre Lannes, ca și pe Alfonso Rignieri. Făceau parte dintre cele cam cincizeci de persoane care constituie partea esențială a clientelei mele din Viorne. O cunoșteam și pe Marie-Thérèse Bousquet, verișoara lor. Venea câteodată la bar în compania lui Pierre și a lui Claire, la ora aperitivului sau, seara târziu, împreună cu muncitori portughezi. O cunoșteam, bineînțeles, mai puțin decât pe ceilalți: era surdo-mută, și asta limita relațiile pe care le puteai avea cu ea.

Pierre și Claire Lannes veneau practic în fiecare seară la mine, între orele opt și nouă, după cină. Dar se mai întâmpla să treacă mai multe zile la rând fără să vină, nu neapărat pentru că unul sau altul era bolnav, ci pentru că n-aveau chef să iasă, pentru că moralul le era scăzut, pentru că erau obosiți.

Din discreție, luasem obiceiul să nu-l întreb pe Pierre de ce nu-i văzusem în ajun sau de atâtea zile. Remarcasem - așa mi se părea, cel puțin - că lui Pierre nu-i plăcea să-l descoși, să-l întrebi ce făcuse. Chestie de pudoare, cred.

Deci, pe 13 aprilie, atunci când a sosit, nu l-am întrebat pe Pierre de ce nu-l

văzusem de cinci zile.

Era opt seara.

Gardianul comunal tocmai terminase de citit anunțul - pentru a treia oară în acea zi -, acolo, în piață. Am început să rid din cauza "verificării feroviare", spunându-i lui Alfonso că nu mă puteam abține, când a intrat Pierre. Era singur. I se întâmpla destul de des să vină fără Claire, venind direct la *Le Balto* când ieșea de la birou.

Ne-am salutat. L-am întrebat imediat dacă el s-ar fi gândit la artificii de verificare feroviare. Mi-a spus că nu era prea sigur de asta.

Mi-am dat seama că avea un aer obosit și o ținută puțin neglijentă - el, întotdeauna atât de îngrijit. Purta o cămașă bleu, puțin murdară la gât. Îmi amintesc că am remarcat asta. Mi-am spus: la te uită, ce se întâmplă?

După descoperirea crimei, era puțină lume în seara aceea la *Le Balto*, eram cinci: Alfonso, Pierre, un bărbat și o tânără pe care nimeni nu-i mai văzuse vreodată - și eu. Bărbatul citea un ziar. Avea o servietă mare, neagră, așezată pe podea. L-am privit toți trei. Avea înfățișarea clasică a polițistului în civil, dar nu eram cu totul siguri că era vorba de poliție din cauza prezenței tinerei. El n-avea aerul că ne aude. Ea da, a surâs chiar, atunci când eu am vorbit de verificarea feroviară.

Cum nici Alfonso, nici Pierre nu păreau că ar vrea să râdă împreună cu mine de verificarea feroviară, am încetat să mai vorbesc despre ea.

Pierre a fost cel care a reînceput conversația despre crimă. M-a întrebat dacă, după părerea mea, identificarea victimei avea să fie posibilă fără a se fi găsit capul. Am spus că ar fi, fără îndoială, dificilă, dar posibilă, că rămâneau totuși seninele din naștere, diformitățile, cicatricele, etc., că nimeni nu seamănă cu nimeni la trup.

A fost o tăcere destul de lungă. Încercam, fără voie, să vedem ce femeie din Viorne ar corespunde semnalmentelor victimei.

Pe durata acestei tăceri am realizat absența lui Claire. Prin asta vreau să spun că această absență m-a frapat și că am făcut o legătură între ea și aerul îngrijorat al lui Pierre. Nu i-am cerut vești despre Claire, dar am avut timp să mă gândesc că poate se apropia momentul să ne despărțim.

Alfonso - ca și cum mi-ar fi ghicit gândul - a fost cel care a întrebat despre ea: "Claire e bolnavă?". Pierre a spus: "Avea ceva de făcut acasă, trebuie să vină, nu, nu e bolnavă, dar e obosită." A adăugat: foarte obosită, dar că, probabil, nu

era nimic grav, doar efectul primăverii, poate.

Apoi conversația s-a reluat, tot despre crimă.

Cum eu, îmi amintesc, m-am arătat indignat în legătură cu înverșunarea asasinului împotriva victimei sale, Alfonso a făcut o observație care ne-a surprins. A spus: "Poate numai pentru că era mult prea greu de transportat corpul întreg n-a putut face altfel." Nici Pierre, nici eu nu ne gândisem la asta. Pierre, la rândul lui, a spus că acele trei nopți trebuie să i se fi părut cu adevărat nesfârșite asasinului. Atunci, a vorbit tânăra. Ea a precizat că asasinul trebuie să fi făcut nouă drumuri la viaduct pe durata celor trei nopți, zece, cu capul. Că întregul Paris vorbea de verificarea feroviară. S-a pornit conversația. Am întrebat-o ce altceva se mai vorbea la Paris. A spus că se credea că un nebun făptuise crima, încă un nebun din Seine-et-Oise.

A venit Claire.

Poartă un impermeabil bleumarin pe care-l pune atunci când plouă. E timp frumos. Duce într-o mână o mică valiză, în cealaltă o poșetă neagră din lac.

Îi vede pe străini și imediat se îndreaptă spre Alfonso. I se dă bună-seara. Răspunde. Dar după expresia ei văd că nu-i mulțumită că sunt străini de față. Aud un zgomot de ziar și observ că străinul a încetat să mai citească și o privește. Remarc asta, nimic mai mult. Pe noi expresia lui Claire nu ne mai mira, dar îl putea intriga pe un străin.

- *Ce expresie?*

- Aspră.

Pierre are o mișcare bruscă înspre ea, ca pentru a o ascunde. Arată spre valiză. Asta ce mai e? Ea spune: "Plec la Cahors." Pierre se liniștește, se forțează să surâdă, spune ca să audă toată lumea: "Tocmai voiam să-mi iau un concediu de câteva zile și să-ți propun să mergem să dăm o raită pe acolo, zilele astea."

Nu crede nimeni.

Ea nu răspunde. Rămâne în picioare, surprinsă, vreme de aproape un minut. Apoi merge să se așeze la o masă liberă, în apropierea lui Alfonso. Ducându-mă să o servesc pe Claire, mi-am amintit că toți trei erau din Cahors, dar că niciodată, de opt ani de când îi cunoșteam, nu merseseră acolo. Am întrebat-o: "De câtă vreme n-ai mai fost la Cahors?" Ea a spus: "Niciodată." Imediat după asta, a întrebat despre ce discutam înainte de sosirea ei, dacă vorbeam despre crimă și ce anume. Alfonso i-a răspuns că vorbeam într-adevăr despre crimă, dar că n-am discutat nimic important. Părea și mai stingheră decât de obicei. Am crezut că din

cauza prezenței străinilor.

- *Părea tristă? Obosită?*

- N-aș spune. Nu.

Cum se vorbea despre crimă și, bineînțeles, despre numărul de trenuri care trec pe viaduct în fiecare noapte, despre drumurile asasinului, ea s-a întors dintr-o dată către Alfonso și l-a întrebat: "N-a întâlnit nimeni pe cineva noaptea, în preajma viaductului?" Alfonso a răspuns: "În orice caz, nimeni nu s-a dus s-o spună." Atunci Pierre se întoarce către Alfonso și îl privește îndelung. Apoi îl întreabă: "Dar tu, Alfonso, chiar n-ai văzut pe nimeni în preajma viaductului, noaptea?"

Alfonso are un gest de enervare, spune că nu, asta e. Începând din acel moment, e sigur, nu mă înșel, se instalează între noi o stânjenală. Insistența lui Pierre și Claire de a afla dacă Alfonso îl întâlnise pe asasin - mai ales în fața bărbatului care se găsea acolo

- Îi pune într-o situație proastă.

Continuăm să vorbim despre crimă pe fondul acestei stânjeneli.

Vorbim despre vizitele poliției acasă la localnici. La Alfonso au fost în ajun, la mine chiar în acea dimineață.

Claire vrea să știe ce anume cere poliția când vine. Spun: documentele de identitate și să se justifice absențele membrilor familiei, dacă există.

Alfonso spune că o echipă de polițiști cu câini caută de dimineață capul. Claire întreabă: Unde? În pădure, spune Alfonso.

După asta, mi se pare că ea tace îndelung.

Bărbații vorbesc încă despre crimă. Cât timp, nu știu exact. Poate o jumătate de oră. Atunci când ne-am uitat înjur, am văzut că dintr-o dată se făcuse întuneric.

Le spun că poliția mi-a cerut să las barul deschis, că acest lucru - un bar deschis până la miezul nopții într-o așezare goală - făcea o impresie bizară în Viorne. Tânăra m-a întrebat de ce a cerut poliția asta. I-am spus: "Datorită vechii reguli care cere ca asasinul să se întoarcă la locul crimei. - Atunci să-i așteptăm", a spus tânăra.

Iată cam despre ce se vorbea.

Da. la un moment dat Claire și Alfonso și-au vorbit - foarte puțin, două fraze. Am auzit cuvintele: teamă la Viorne, rostite de Alfonso. Și a surâs.

La un moment dat, tânăra merge spre Claire și o întreabă: "Și trenul

dumneavoastră, doamnă?" Claire tresare și întreabă la rândul ei: "Care tren?" Apoi își revine imediat și spune că trenul pentru Cahors - îmi amintesc perfect - pleacă din gara Austerlitz la șapte și jumătate dimineața.

Tânăra râde. Râdem și noi, forțat.

Tânăra insistă, îi spune lui Claire că s-a pregătit prea devreme pentru plecarea în călătorie. Claire nu răspunde. Tânăra mai întreabă dacă orașul Cahors e frumos. Claire tot nu răspunde.

Stânjeneala crește. Ne căutăm cuvintele.

Și iată că, dintr-o dată, bărbatul se ridică. Vine la bar, ne întreabă foarte amabil dacă poate să ne ofere un rând. Fac o observație dezagreabilă de tipul: Dacă așa credeți că scoateți ceva de la noi, vă pierdeți timpul și banii. Bineînțeles, el nu se formalizează.

Bem. Îmi vine chef să aflu dacă este, într-adevăr, din poliție, întreb: "Domnii și doamnele sunt din Seine-et-Oise?" Tânăra spune că e din Paris, că a venit să vadă locul crimei, că l-a întâlnit pe acel domn care a invitat-o să bea un pahar. La rândul lui, el surâde și face o glumă care nu provoacă râsul nimănui. Spune: "Nu, din Seine."

Atunci ne dăm seama clar cu cine avem de-a face. Și totuși nu pleacă nimeni. Stăm acolo, așteptând. Să ne spună ceva despre crimă, bineînțeles.

- *Claire nu spune nimic?*

- Ah, ba da. Ea n-a înțeles răspunsul polițistului. Îl întreabă pe Pierre: "Ce-a spus?" și Pierre răspunde încet, dar am auzit, și polițistul la fel, atât era de liniște: "E un curcan."

O știm. Asta ne scârbește. Dar nimeni nu pleacă. Stăm acolo, așteptăm.

Nu mai știu unde am rămas.

- *Polițistul vă invită să bei un pahar.*

- Da. Ce face Claire? Așteptați. Se ridică? Nu. Își potrivește poșeta neagră și valiza sub scaun și așteaptă - așa, oarecum ca la teatru. Da, fără să se ridice, își mută scaunul ca să fie cu fața spre bar.

Polițistul este întrebat ce crede despre crimă. Răspunde că, după părerea lui, asasinul e din Viorne. Așa a început.

Inventăm o crimă, el și cu noi. Această crimă e chiar cea care tocmai a fost comisă la Viorne. N-o recunoaștem. Ne face să vorbim, spunem ce vrea el, reconstituim punct cu punct crima din Viorne. Nu ne dăm seama de nimic.

Cred că a venit momentul să ne servim de magnetofon.

- *Vom relua povestirea din momentul în care ați lăsat-o. Polițistul spune că asasinul e din Viorne.*

- Unde se găsea magnetofonul?

- *In servieta de pe podea.*

- Din ce moment începe înregistrarea?

- *De când și-a început misiunea, de când a intrat Pietre.*

- Asta nu mă mai miră acum decât pe jumătate. Vorbea tare și repede.

- *O dată ridicat în picioare, n-avea în fața lui decât spațiul unei singure benzi; o oră, poate.*

Cele două magnetofone vor merge simultan. Primul ne va relata dialogurile. Am să-l opresc atunci când veți considera util să spuneți ceva. Cel de-al doilea nu se va opri. El va înregistra dialoguri și comentarii.

Semnalați-i cititorului când a vorbit Claire.

Lată momentul în care vă găseați.

...meserie are?

- E curcan.

- Tocmai, dumneavoastră ce credeți?

- Că asasinul e din Viorne. Dintr-un motiv foarte simplu: altfel nu s-ar fi întors trei nopți la rând la același viaduct. Dacă ar fi ales trei viaducturi diferite - și ele există în regiune - ar fi fost mult mai greu să-l găsim: aproape imposibil.

- Deci, e cineva din Viorne.

- Sunt patru șanse din cinci să fie de aici, da.

- Atunci suntem închiși împreună cu el în Viorne?

- Da, fără îndoială.

- Și victima?

- Ea trebuie să fi fost omorâtă la Viorne: spun asta din același motiv, apropierea de viaduct. Dacă ar fi fost omorâtă în altă parte, de ce s-ar fi descotorosit de ea criminalul aici, la Viorne? Nu, e cineva din Viorne, care a ucis la Viorne și care n-a putut să părăsească locul, care - fizic - era în imposibilitate să părăsească locul pe durata acestor trei nopți. Ia vedeți, la ce ne duce asta?

- Cineva care n-avea, deci, mașină? - Așa.

- Nici bicicletă? Nimic? Care n-avea decât picioare?

- Exact. Se poate spune că personalitatea criminalului se anunță deja prin crima sa.

- N-am auzit pe nimeni să spună că ar fi prevăzut verificarea

feroviară.

- Un ucigaș, un profesionist s-ar fi gândit la asta. Deci, vedeți, știm deja ce nu este criminalul: un ucigaș de profesie, de exemplu.

- Dar această soluție, de a arunca bucățile din victimă în nouă trenuri diferite, presupune deja o capacitate de reflecție, o anumită inteligență?

- Dacă ea a fost premeditată, da, fără îndoială.

- Deci, cine mai rămâne, în afară de profesioniști?

- Rămân cei care ar fi găsit soluția trenurilor diferite, dar care nu s-ar fi gândit mai departe. Și cei care nu s-au gândit la nimic, care n-au calculat nimic, nici ora, nici numărul trenurilor, și care au nimerit din întâmplare, de fiecare dată, un alt tren.

- Majoritatea oamenilor, după părerea dumneavoastră?

- Da. Întâmplarea avea aici tot atâtea șanse ca și calculul să nu greșescă.

- Ce altceva mai putem afla?

- **E Claire.**

- Că e cineva slab din punct de vedere fizic, se înțelege. Cineva mai puternic ar fi făcut mai puține drumuri, vă dați seama.

- Și asta este adevărat. Poate cineva în vârstă, pur și ,simplu?

- Da. sau slab?

- Sau bolnav?

- Totul e posibil. Putem merge încă și mai departe, dacă asta nu vă plictisește...

- Continuați. Dimpotrivă.

- E de asemenea probabil să avem de-a face cu cineva metodic, conștiincios.

- A spus credincios?

- **E Claire.**

- Da.

- Probabil și credincios. Poate chiar cuvântul care, vedeți, s-ar potrivi cel mai bine, doamnă. Datorită capului care n-a fost găsit.

- Aici nu vă mai înțeleg.

- Dacă criminalul n-a aruncat capul împreună cu restul, am putea crede, la prima vedere, că e numai pentru a face identificarea imposibilă?

- Da.

- Ei bine, dacă ne gândim la asta, totul pare mai complex.

- Dat fiind că era sigur de descoperirea sa, ar fi trebuit să arunce capul ca și restul? Așa e?

- Adică, dată fiind zăpăceala lui din aceste trei nopți cât au durat drumurile sale la viaduct, oboseala - fantastică, dacă ne gândim -, frica teribilă de a fi prins înainte de a fi terminat, ne mirăm de prudența lui. Există aici o necunoscută în atitudinea criminalului. Sau crede că va comite crima perfectă - și în acest caz, desfigurează capul și-l aruncă, exact ca și restul -. sau are un motiv personal, moral, am spune, de a rezerva capului o soartă specială. Poate fi credincios, de exemplu, sau să fi fost cândva.

- Mergeți prea departe, mi se pare.

- Credeți?

- E posibil ca totul să se prăbușească atunci când veți descoperi criminalul, să vă fi înșelat complet?

- Bineînțeles. Dar să ne înșelăm de la a la z, asta ar fi totuși de mirare. E foarte rar.

- Deci, totul s-a petrecut aici?

- Da. Misterul e aici zăvorit împreună cu dumneavoastră.

- După părerea mea, suntem probabil în prezența a ceea ce am putea numi o crimă spontană. Vă miră asta?

- Da. În ceea ce privește găselnița cu viaductul, chiar dacă nu duce departe, ar fi trebuit totuși să te gândești la ea dinainte.

- De ce? De ce dinainte? De ce nu s-ar fi gândit la ea chiar în momentul în care trece pe viaduct cu pachetul - când se gândește de ore ce ar putea face într-adevăr cu el? Dumneavoastră, cititorul de ziar, sunteți cel care fabricați povestea celor nouă trenuri. Dacă ne gândim bine, ea poate dispărea, poate deveni hazard pur.

- De ce sunteți în acest punct pentru hazard? împotriva premeditării?

- Pentru că există în această crimă ceva natural care nu se potrivește cu prudența.

- Un nebun.

- Care-i diferența?

- **Din nou ea. S-ar spune că e în altă cameră.**

- Dintre?

- Dintre un nebun și o ființă normală - în cazul crimei. Ea vrea să spună: cum să știi dacă e vorba de un nebun sau nu?

- Diferența începe după crimă. Ne-am putea spune: un nebun n-ar fi avut răbdarea de a face aceste drumuri. Un nebun, e adevărat, n-ar fi avut această punctualitate de furnică vreme de trei nopți. Dimpotrivă, un nebun ar fi putut păstra capul. S-a întâmplat.

- Un nebun ar fi vorbit poate, ar fi vorbit deja?

- Nu, nu e sigur.

- Criminalul a comis vreo imprudență în această crimă, după părerea dumneavoastră?

- Da. Există întotdeauna una, în orice crimă. Nu pot să vă spun nimic mai mult.

- E cineva nebun sau nu? - Din nou ea. Uitasem întrebarea.

- Nu știu, doamnă.

Mai știm că femeia care a fost omorâtă nu pare să fi fost frumoasă, că trebuie să fi avut forme greoaie, umeri pătrați, îndesați. Că era o femeie puternică, un fel de... brută.

- O femeie care muncește cu mâinile?

- Da.

- Ascultându-vă cum vorbiți, s-ar putea crede că recunoaștem pe cineva, e o prostie...

- Că recunoaștem pe toată lumea, cum știți.

- Ce deduceți din faptul că nu era frumoasă?

- Că dacă vorbim de crimă pasională ne înșelăm, după părerea mea.

- Nu s-a semnalat nici o dispariție la primărie?

- Nici una. Nici nu va fi semnalată vreuna, probabil. Ar fi fost făcută până acum. Gândiți-vă bine, de șapte zile presa vorbește despre asta, și nimic. Nu, e vorba fără îndoială de o persoană care n-avea nici familie, nici prieteni care să fi ținut la ea cât să se neliniștească.

- Sau de o persoană singură?

- Singură unde? într-un imobil? într-un imobil, portăreasa ar fi venit deja să spună: Cutare n-a fost văzut de opt zile.

- Atunci? Singură într-o casă izolată?

- Nici acolo. Despre o casă izolată, un vecin ar fi venit să spună: Cutare are obloanele trase de șapte zile - sau, mai bine: Cutare n-a fost văzut de șapte zile -, coșurile de gunoi sunt afară, etc.

- Ce imaginație... Atunci, locuia totuși undeva?
- Asta în orice caz...

Nu vedeți?

- E cineva care a fost omorâtă de oamenii împreună cu care locuia?
- Exact. Nouă șanse din zece ca să fie așa. Numai în acest fel se

explică tăcerea din jurul dispariției.

Oh, veți avea surprize la Viorne. O simt deja. O crimă se simte de departe, culoarea ei...

- Și în acest caz cu ce fel de crimă avem de-a face? După părerea dumneavoastră, se înțelege, de ce a fost comisă o crimă?

- Înțeleg... După părerea mea, se pare că aici a fost ucis un altul ca și cum ucigașul ar fi vrut să se sinucidă... Știți, e cazul multor crime...

- Pentru că ucigașul se detesta sau detesta pe altcineva?

- Nu obligatoriu... pentru că se găseau împreună într-o situație comună, poate prea rigidă, și care dura de prea mult timp, nu neapărat o situație nefericită, nu, ci una rigidă, înțelegeți, fără ieșire.

- **Nimeni nu mișcă. Suntem toți la bar, în afară de Claire și de Alfonso.**

- E o afirmație gratuită?

- E o opinie personală. În limbajul nostru, ele nu sunt niciodată gratuite. Am ajuns la ea eliminând ipoteza nepotrivită a interesului, a pasiunii...

- E totuși extraordinar să nu vezi pe nimeni...

- **Aici, Pierre i se adresează lui Alfonso. Alfonso nu răspunde.**

- Știți, aceste crime par cu adevărat extraordinare de la distanță, devin aproape naturale atunci când ajungem la adevăr. Într-atât, încât adesea nu vedem cum ar fi putut evita criminalul să le comită.

- Totuși, ciopârțeala asta?

- E un mod ca oricare altul de a amesteca piste. Oamenii sunt orbiți de dezgust, dar o dată ce persoana e moartă, fie că e întreagă sau îmbucătățită... Voi spune mai mult: uităm prea ușor aici martiriul pe care trebuie să-l fi trăit criminalul.

- Ei bine, doamnelor și domnilor...

- E devreme, Alfonso...

- **E Claire. Alfonso se ridică.**

- Totul poate fi înțeles.

- Eu cred că în mod sigur nu fără explicații. Dacă nu începi cu explicația, unde ajungi? La a nu aborda deloc problema. La a te mulțumi cu dovada. Un punct, și atât.

- Nu, Robert, cred **că** în toate cazurile **e** mai bine să încerci să înțelegi, să pătrunzi cât de mult în circumstanțe, cât de departe se poate, să te rătăcești în ele. dacă e nevoie, dar să ții întotdeauna cont de ele...

- Să înțelegi, domnule Lamy, e o fericire, o fericire atât de mare și de adevărată, și la care aspirăm într-un mod atât de natural, încât e o datorie să nu privezi pe nimeni de asta, nici publicul, nici chiar pe judecători, nici chiar pe criminali uneori.

- Nu, domnule. Să înțelegi totul e imposibil. Deci, la un moment dat... stop... Te oprești din a înțelege. Fără asta, încă o dată, unde ajungem?

- Robert, te asigur că nu ai dreptate.

- Sunt de părerea domnului Pierre, Robert, n-aveți dreptate.

- Eu sunt de părerea domnului Lamy.

- Robert, te rog...

- **Nu voiam să aud nimic, iată cât poți fi uneori de prost.**

- Robert, tu, atât de generos, întotdeauna gata să înțelegi, de ce. dintr-o dată, vorbești astfel? îmi pare rău. Robert.

- Chestiune de viață și de moarte. În Seine-et-Oise, oamenilor le e frică. Ce faceți cu acești umblăreți care, ziua și noaptea, circulă pe drumurile din Seine-et-Oise?

- Robert?

- Ce e?

- Nimic.

- **N-am înțeles ce voia Alfonso de la mine. S-a reșezat și a tăcut.**

- Nu ești niciodată la adăpost de vreo idee care te străbate. Nimeni nu poate spune: n-am să fac niciodată asta. Îmi amintesc de o crimă: era un muncitor agricol din împrejurimi, foarte bine din toate punctele de vedere, într-o seară, scotea cartofi pe câmp și a trecut o femeie. O cunoștea de foarte mult timp. Poate că o dorea, o iubea fără să și-o mărturisească? Ea a refuzat să-l urmeze în pădure. A omorât-o. - Deci, trebuie să pedepsim această crimă ca pe o alta?

- **Pierre s-a întors către Alfonso.**

- Ce s-a spus despre asta?

- S-a considerat că acel bărbat a trecut printr-o criză de nebunie. N-a luat

cine știe ce. Zece ani, cred.

- În fond, cauza celor mai multe crime este, poate, nici mai mult, nici mai puțin decât ocazia...

- **Ascultați cu atenție, iată că începe Pierre...**

...în care ne găsim de ale comite. Presupuneți că trăim zi și noapte, având în apropiere, de exemplu... o mașină infernală... pentru care e suficient să apeși pe un buton ca să se declanșeze. Într-o bună zi o facem. Trăiți împreună cu cineva ani în șir, apoi, într-o seară, vă vine ideea, ați putea s-o duceți la îndeplinire - fără a avea deloc intenția de a o face, bineînțeles. Apoi vă mai spuneți că un altul, în locul vostru, ar putea s-o ducă la îndeplinire, și că în locul vostru un altul mai puțin...

- ... slab?

- **Din când în rând i se întâmplă lui Pierre să țină discursuri. Cred că ar vrea să-i arate polițistului ce știe.**

- ... slab e, fără îndoială, cuvântul: un altul mai slab decât voi ar face-o. Așa începe. Și apoi, ideea revine din ce în ce mai des, și apoi, într-o zi apare și rămâne acolo. Crește, crește, umple casa, te izbești de ea. Și apoi, iată.

- Ce spune?

- **Claire. I se adresează lui Alfonso.**

- Prostii.

- Și apoi, într-o zi o faci. Și iată. După asta e altă poveste.

- De ce o iei razna așa, Pierre?

- **Râde Alfonso, mi se pare.**

- O iau razna pentru că am o idee. Pentru că acest domn are aceeași idee. Tu la fel. Și pentru că am chef s-o spun.

- Vă rog.

- Nu. Decât să v-o spun dumneavoastră, aș prefera să crap.

- **Plec de la bar, merg spre Pierre. Am ajuns cu toții ca niște polițiști. Vreau să spună ce gândește, să-și dezvăluie gândul polițistului.**

- Am să vă spun eu ce idee are. El crede că la Viorne s-a întâmplat ceva în genul crimei despre care tocmai povesteți - muncitorul agricol care o ucide pe femeia aceea.

- Pierre nu răspunde. Insist.

- Și tu nu vii de șapte zile din cauza asta?

- Nu, nu-i asta.

- **Așteptăm. Pierre nu mai zice nimic. Polițistul atacă din nou.**

- Dumneavoastră credeți că domnul Alfonso știe cine a făcut asta și n-o spune. Iată ce gândiți.

- Da, asta gândesc.

- **Ne întoarcem cu toții la Alfonso. Claire se ridică. Alfonso nu se mișcă.**

- Spune, ești nebun? Spune, Pierre, ce-i cu tine?

- Scuză-mă, Robert.

- De unde ideea asta?

- Citesc prea multe ziare, Robert. Am avut impresia că Alfonso ascundea ceva și, deodată, n-am mai putut să suport.

- De asta nu mai vii?

- Nu, nu de asta.

- Atunci de ce?

- Nu vă privește.

- **Alfonso se ridică, se îndreaptă spre Pierre. Nu l-am văzut niciodată furios.**

- Presupunând că am o idee asupra crimei, Pierre, vrei să i-o spun lui? Dar ce-i cu tine?

- Răspunde la întrebarea mea Pierre.

- Dintr-o dată, am avut chef să aflu. A fost ceva mai puternic decât mine.

- Îmi permiteți să mai dau un rând? Haideți, domnule Robert.

- Trebuie că nu plătiți prea des, domnule. Noi, știți, nu refuzăm.

- Haideți, să nu ne mai gândim la asta.

- **Pierre era copleșit. Alfonso se calmase. A venit lângă Pierre, i-a pus mâna pe umăr. Claire nu se mișca, îi privea, stând în picioare.**

- Știe toată lumea că tu nu dormi niciodată, că hoinărești prin pădure. Înțelegi, cunoști pe toată lumea, locuiești în pădure. Mi-am spus atunci că tu trebuie să ai cei puțin o idee despre asta. Și apoi a intervenit și farmecul polițistului.

- Destul, Pierre.

- Da.

- Domnul Alfonso n-a spus dacă domnul Pierre se înșeală.

- **Reîncepem să-l privim pe Alfonso.**

- *Claire nu se mișcă?*

- **Mi se pare că da, ba chiar către polițist.**

- Am inventat totul. Lăsați-l în pace.

- Dar n-am intenția să-l interoghez pe domnul Alfonso. Nu vă neliniștiți.

Era numai o remarcă.

- Du-te acasă, Alfonso.

- Nu.

- **Și Pierre a reînceput.**

- Poți să spui ceva măcar?

- Vor descoperi totul singuri, n-au nevoie de mine. Nu-i așa, domnule?

- Dacă spuneți asta, domnule Alfonso, este pentru că știți, ca și mine, că crima a fost comisă la Viorne?

- În noaptea de 7 spre 8 aprilie?

- Și chiar în pădure, în apropierea locuinței dumneavoastră, la cincizeci de metri de viaduct, pe vârful malului?

- **Alfonso nu răspunde. Râde. Urmează o lungă tăcere. Apoi, Alfonso răspunde.**

- E adevărat. În pădure, la cincizeci de metri de viaduct. Am auzit loviturile.

- Claire se mișcă. Înaintează până foarte **aproape de polițist.** Uitasem de ea.

- Nu în pădure.

- Ajunge cu povestea asta. Vorbiți sau tăceți. Nu începeți să vorbiți ca după asta să tăceți. Ajunge sau închid.

- Ce spui iu, Claire? Claire?

- Nu în pădure.

- Nu dați atenție la ce spune, domnule, e pe cale să ajungă complet nebună, de data asta e sigur, dumneavoastră, dumneavoastră n-aveți cum **s-o** știți, dar eu, care-i sunt soț, vă spun că...

- Ce voiți să-mi spuneți, doamnă?

- **Pierre o apucă pe Claire, o împinge departe de polițist. Ea se întoarce spre polițist. Polițistul e foarte calm, surâzător.**

- Aveți intenția de a spune ceva, doamnă?

- Da.

- **Atunci se amestecă tânăra, a venit rândul ei.**

- Ceea ce are doamna de spus e foarte dificil, nu-i așa, doamnă?

- Voi ați să vorbiți despre verișoara dumneavoastră Marie-Thérèse Bousquet, nu-i așa, doamnă?

- **Asta a fost dovada fulgerătoare.**

- Dar cum?

- Ați cunoscut-o?... Dar... Cum...?

- Cunoaștem pe toată lumea.

- Dar Marie-Thérèse Bousquet a plecat, domnule, ce v-a apucat?

- Pierre, închid!

- Avem tot timpul, nu-i așa, doamnă?

- Îți spun că închid, Pierre!

- Dar nu, n-o să închideți. Pe aici, doamnă, veniți cu mine.

- Pierre, Pierre, închid!

- **Alfonso nu spunea nimic. O privea pe Claire.**

- Dar ce v-a apucat? Marie-Thérèse a plecat la Cahors, o să v-o spună. Claire!

- Cum a plecat Marie-Thérèse, doamnă?

- N-o să vă răspundă, domnule, nu răspunde niciodată când o chestionezi, lăsați-o să vorbească singură. Claire!

Vedeți, n-o să vă răspundă. Și de altfel, de ce v-ar putea interesa? Îmi imaginez că Marie-Thérèse și-a făcut valiza și a luat autobuzul până la Austerlitz. O idee care i-a venit într-o bună dimineață, asta-i tot, asta-i tot...

- Ați văzut-o plecând?

- Pierre, înțelegeți, nimeni nu știa că plecase, deci suntem surprinși, dar tu, tu ai văzut-o plecând...? Spune... Chiar îmi spuneam: iată, nu mai e acolo Marie-Thérèse...

- Pierre... spune.

- Știți, domnule, ea se va întoarce de la Cahors. Nu-i așa, Claire? Vedeți, nu răspunde, trebuie s-o cunoști... ah... Dar mi-a povestit... s-au despărțit în pragul ușii. Claire a rămas acolo până la plecarea autobuzului. Claire, spune!

- Alfonso! Alfonso!

Alfonso!

- **Alfonso vrea să plece. Claire îl cheamă.**

- Doamnă, sunt aici pentru dumneavoastră. Nu vă fie frică. Spuneți-ne ce aveți să ne spuneți.

- Claire! Claire!...

- **Pierre, care vrea s-o împiedice să vorbească.**

- Claire!

- **Și după asta, nimeni n-a mai zis nimic.**

- Nu în pădure a fost ucisă Marie-Thérèse Bousquet, ci într-o pivniță, la patru dimineața.

- Știam că era vorba de Marie-Thérèse Bousquet, dar nu știam care dintre voi trei e asasinul.

Pe fragmentele corpului erau inscripții în cărbune: cuvintele Cahors și Alfonso. Presa n-a avut dreptul s-o spună.

Doamnă, veți merge cu noi.

- *Pierre Lannes nu vă vorbise niciodată despre soția lui?*

- Nu. niciodată, nimănui, cred. Dar noi știam, Alfonso și cu mine.

- *Ce?*

- Că într-o zi sau alta ea își va pierde dintr-o dată mințile și că Pierre va trebui să sfârșească prin a se despărți de ea.

Pe scurt, totul s-a petrecut ca și **cum ea ar fi fost dată pe mâna** polițistului.

- *N-a mai zis nimic despre asta?*

- Nimic. S-a lăsat dusă.

Era fascinată de acel bărbat. Când a vorbit - îl privea - era ca și cum el i-ar fi dictat cuvintele, unul câte unul.

- *Vorbiți oarecum ca o persoană care nu crede pe de-a întregul în mărturisirea lui Claire.*

Puteți, dacă veți considera că-i mai bine așa, să nu răspundeți la întrebări.

- Atunci nu răspund.

- *Dacă ați fi crezut-o dinainte vinovată, ați fi protejat-o împotriva politiei, dumneavoastră, Robert Lamy?*

- Nu răspund.

- *Dumneavoastră credeți că dacă Alfonso ar fi crezut-o vinovată ar fi protejat-o împotriva politiei?*

- Da.

- *Și Alfonso n-a făcut chiar nimic în acea seară ca s-o protejeze?*

- Ați auzit că o dată a spus că se duce acasă și că ea l-a reținut, spunând că era devreme. Și că altădată - spre sfârșit - ea l-a chemat "Alfonso" aproape ca și cum ar fi strigat "Ajutor". De această dată, el se îndreptase spre

ușă, voia din nou să plece.

Dar e adevărat că el ar fi putut să facă mai mult. Ar fi putut s-o scoată afară, ea l-ar fi urmat. N-a făcut-o.

Dacă n-a făcut-o, este pentru că el nu știa nimic, pentru că, vedeți, nu știa că ea fugea de pericolul de a fi arestată, mi se pare logic.

- *Sau pentru că se temea - dacă ar fi insistat prea mult - ca ea să nu-și arate dintr-o dată nebunia, să nu-l întrebe de ce voia să plece, să nu vorbească mai mult decât trebuie?*

- Nu m-am gândit la asta.

Poate că acolo, la *Balto*, în vreme ce polițistul vorbea, a înțeles - înaintea noastră - că era prea târziu ca să mai facă ceva. După părerea mea, nu vom afla niciodată ce știa și ce nu știa el.

- *De ce a confirmat el, după părerea dumneavoastră, minciuna polițistului asupra locului crimei?*

- Ca să-și bată joc de el. Râdea, spunând că auzise loviturile de pe malul viaductului. Ar fi confirmat la fel de bine orice altceva.

- *Era totuși ceva serios pentru el?*

- Nu, Pierre și cu mine suntem înregistrați ca să fim martori: a vrut să-și bată joc de polițist. Dar n-a spus-o la anchetă?

- *Cred că da.*

- Vedeți, deci.

- *Dumneavoastră ați crezut că polițistul se înșela?*

- Nu, am crezut că spunea adevărul. Cred că Alfonso era singurul care știa că polițistul inventase locul crimei. Mai întâi el locuiește în mod efectiv în pădure. Apoi, cum urmărea conversația de departe, aproape ca un spectator, trebuie să fi observat minciuna. Bine spuneți că, dacă Alfonso ar fi cunoscut locul exact al crimei, ar fi stat liniștit.

- *Nu sunt sigur de asta. Nici dumneavoastră, cred.*

- Cum ați fi vrut să ghicească că ea se va porni începând de acolo, de la acel cuvânt: pădure?

- *Ce altceva mai gândiți după ce ați ascultat această bandă?*

- Că trebuie să ne fi fost frică pentru ea de mult mai înainte, de îndată ce a sosit la bar și l-a văzut pe polițist. Dar e fals. Această frică exista, bineînțeles, dar nu era cea pe care ne-o imaginăm acum. Era teama ca polițistul să nu-și dea seama că acolo era o femeie puțin nebună. Nimic mai mult.

- *Și ca atitudinea acelei femei să nu conducă la bănuirea ei?*
- Să nu conducă la bănuirea unuia dintre noi. cât despre ea, cine s-ar fi gândit la asta?

Țin să vă spun că, personal, sunt fericit că Alfonso a părăsit Franța, fără apărare cum era.

Și eu voi părăsi Viorne. Nu mai pot să mă imaginez acolo.

- *De ce faceți această remarcă asupra fricii pe care o aveți ca nu cumva Claire să treacă drept nebună în ochii polițistului?*

- Am făcut-o pentru cazul în care polițistul ar fi remarcat că eram cu toții puțin ciudați în acea seară- întocmai ca oamenii care se tem împreună de același lucru. Care au un secret.

- *Vorbiți de parcă, pentru dumneavoastră toți, ar fi fost vorba să faceți front comun împotriva politiei.*

-E natural.

- *Polițistul n-a semnalat decât un lucru, și anume că Alfonso a tăcut aproape tot timpul la începutul serii - și că o privea pe Claire.*

- întotdeauna vorbea foarte puțin. Evident poliția n-avea cum s-o știe. Vedeți, aveam motive să n-avem încredere.

- *Dumneavoastră vă era teamă mai ales pentru Alfonso?*

- Fără îndoială, dar fără să-mi dau seama pe de-a întregul.

- *Cum părea Pierre Lannes?*

- V-am spus cum îl găsisem pe moment, neliniștit. Acum am să merg puțin mai departe. Aș spune: înfricoșat. Dar și aici mă înșel: aș înclina să cred că el trebuie să se fi temut toată seara ca nu cumva Claire să vorbească de plecarea Mariei-Thérèse la Cahors. Cum știu - nu mai pot să nu țin seama, n-are nimic de a face cu asta, ce-i spusese ea în dimineața crimei , îmi spun: de acolo-i venea frica. Dar mă înșel, o știu. Sunt sigur de asta.

- Ceea ce trebuie să fi fost e că era înspăimântat de viitor, din cauza acelei plecări a verișoarei, care-l lăsa singur cu Claire. Ce ar fi ajuns? Dar asta-i totul.

- *N-a ti fost niciodată acasă la familia Lannes?*

- Niciodată. În viața satului, nu se obișnuiesc vizite. Ceea ce nu-i un motiv să nu aflăm multe lucruri unii despre alții, aproape totul.

- *Găsiți normal ca Pierre Lannes să spună că nu s-ar fi gândit la verificarea feroviară?*

- Da, ca toată lumea.

- *S-a schimbat, după părerea dumneavoastră, în vremea din urmă - din punct de vedere moral, vreau să spun?*

- De câțiva ani nu mai e deloc același om.

Fără îndoială, știți că a candidat pentru Consiliul Municipal din Viorne? Da. Acum cinci ani. N-a reușit, și asta a fost o mare decepție.

Nu cred că vă va vorbi despre asta. Pasiunea lui era politica. S-a abținut de la ea mult timp. Apoi, într-o zi, a candidat. Cu excelenta reputație pe care o avea în Viorne, credea că totul va merge de la sine. S-a înșelat.

- *N-a fost ales, în parte, datorită soliei sale?*

- Vi s-a spus?

- *Nu. Dumneavoastră ce credeai?*

- Așa s-a spus. Dar s-a mai spus că a fost din cauză că era cam în vârstă. Și prea afemeiat, au spus unii.

- *Despre ea, dumneavoastră ce știți?*

- Despre ea? Toată lumea putea s-o vadă așezată pe bancă, în grădină. În ultima vreme, o dată din două nici măcar nu te mai vedea când treceai. Și indolența ei era cunoscută. Se știa că Marie-Thérèse Bousquet era cea care făcea la ei totul.

Asta trebuie că se întâmplă mai des decât credem: nebuni liniștiți pe care satul îi păstrează. Până în ziua când are loc catastrofa.

- *Nu știți nimic despre trecutul ei dinainte de Viorne?*

- Nu. Știu ce s-a întâmplat în Viorne. De exemplu, știu, ca mulți alți oameni, că el o înșela des și că ei, ei nu-i păsa deloc, dar despre trecutul lor de la Cahors, despre tinerețea lor, nu știu nimic.

- *Ce știți dumneavoastră și ceilalți nu știu?*

- Că nu era fericit.

- *Din cauza ei?*

- Nu numai - ea nu ocupa un loc atât de mare în viața lui -, nu. Din cauza bătrâneții care venea și care-l împiedica să aibă tot atâtea aventuri ca înainte. De asta era el de neconsolat. O știam fără ca el să-mi îi vorbit despre asta. bineînțeles.

- *Nu-i era rușine din cauza soției lui?*

- Nu rușine e cuvântul, cred. Nu făcea nimic ca s-ajungi să-ți fie rușine de ea, nu. Trebuie că el se temea doar de ce urma ea să spună doar ca să nu fie

luată drept nebună, dar numai atunci când erau de față străini. În fața noastră, nu. Când ea își ținea, în picioare, discursurile adormitoare, era lăsată să vorbească. Uneori, Alfonso o asculta. Pierre și cu mine vorbeam mai departe.

Uneori rămâneam singuri, toți patru, după închidere. Îmi plăcea mult să stau de vorbă cu el. Nu e prost și se ține la curent cu toate. E un bărbat inimos și cu cât ea era mai nebună, cu atât el era mai calm, cu atât avea picioarele mai pe pământ.

- *Ea despre ce vorbea când o apuca?*

- Oh, despre toate. Despre ceea ce văzuse pe stradă, la televizor. Avea un fel de a povesti care-l făcea să râdă pe Alfonso, o știa bine, așa că adesea îi povestea filme pe care le văzuse la televizor. Eu mărturisesc că nu puteam s-o ascult. Pentru mine, era obositor ce spunea ea. Și pentru Pierre. Dar nu și pentru Alfonso. Vedeți, asta depinde de oameni.

- *Cum... era? Ce spunea?*

- Era zece lucruri deodată. Erau valuri de cuvinte. Apoi, dintr-o dată, tăcerea.

- *Era fără cap și fără coadă?*

- Nu, deoarece Alfonso, de exemplu, trăgea foloase. Dar era nevoie de o foarte mare atenție ca s-o urmărești. Alfonso îmi spunea uneori: "Ar trebuie să-ncerci s-o ascuți atunci când vorbește." Am încercat, n-am ajuns niciodată până la capătul măcar al unuia dintre discursurile ei.

- *Aveau un sfârșit și un început?*

- Fără îndoială, dar îți scăpau. Foarte repede, se risipeau în toate sensurile, existau relații între orice și orice - la care nu te-ai fi gândit.

- *Dar ea nu vorbea niciodată despre cutare sau cutare persoană din Viorne?*

- Foarte rar. Vedeți, era vorba întotdeauna fie de ziar, fie de televizor, fie de ideile ei. Sau, mai degrabă, pleca de la asta.

- *Era nebunie?*

- Nu știu. Refuz s-o afinii chiar și acum.

- *Tocmai vorbeați despre nebunii liniștiți pe care satul îi păstrează.*

- E un mod de-a spune.

- *Ați mai spus că știți că, într-o zi, ea avea să-și piardă rațiunea cu totul.*

- Da. Ceea ce nu mă împiedică, dacă-mi cereți să hotărâsc, aici, așa, o

dată pentru totdeauna, dacă era sau nu o nebunie, să nu pot s-o fac. Într-o altă casă, cu alți oameni, cu un alt bărbat, lucrurile s-ar fi petrecut poate altfel, cine știe?

- *Ea trecea drept inteligentă, în ciuda acestei forme de nebunie?*

- Pentru Alfonso, da. El spunea că dacă ea ar fi reușit să se adune ar fi fost o persoană foarte inteligentă. Ceilalți nu-și puneau probleme. După părerea mea, pentru mine, vreau să spun, el era mai inteligent decât ea.

- *L-ai revăzut pe Alfonso înaintea plecării lui în Italia?*

- Da. A venit să mă vadă în ajunul plecării, adică acum trei zile. Am vorbit de una, de alta, și în vreme ce vorbeam m-a anunțat că părăsea Franța a doua zi dimineață.

- *Nu i-ați pus nici o întrebare despre ce s-a întâmplat?*

- Nu mi-aș fi permis s-o fac. Și apoi, știam că, deși compromis, el era nevinovat.

- *Despre ce ați vorbit?*

- Despre viața care-l aștepta la Modena. Și puțin despre ea, despre Claire. Mi-a spus că acum zece ani avusese un sentiment pentru ea și că, dacă n-ar fi existat Pierre, ar fi luat-o cu el la cabană. Era prima dată când îmi spunea asta. Nu știusese nimic despre așa ceva.

- *Regreta că n-o făcuse?*

- N-a vorbit despre regrete.

- *Nu l-ați întrebat de ce părăsea Viorne?*

- Nu din cauza durerii, o știam. Părăsea Viorne pentru că-i era frică de ceea ce ar spune Claire la anchetă, de ceea ce ar inventa ea ca să-l facă să meargă și el la închisoare. Totul era împotriva lui: muncitor agricol, celibatar și, în plus, străin. A preferat să părăsească Franța.

- *Știa că ea ar fi încercat să-l compromită?*

- O știa, da. Nu din răutate. Din... nebunie - spun acest cuvânt în lipsă de altul. Din moment ce ea mergea la închisoare, el bănuia că ea ar fi vrut să meargă și el. Ea era atașată de el.

- *Și el?*

- Și el.

Poate că ea credea că ar putea fi împreună în aceeași închisoare, cine știe? S-ar putea ca ea s-o mărturisească.

- *Cum de știa Alfonso asta - între altele?*

- Nu știu. O știa.
- *Fără să fi vorbit niciodată cu ea?*
- Nu văd când și-ar fi vorbit între patru ochi.
- *Știați că ea ieșea uneori noaptea?*
- O știu pentru că a spus-o el la anchetă. Am citit în ziar. Nu din altă

parte.

- *Atunci, cum și el se plimba noaptea - dormea foarte puțin, se pare - trebuie să se fi întâlnit, să-și fi vorbit?*

- E posibil. Dar eu nu spun decât ceea ce știu. Eu nu i-am văzut niciodată împreună decât la *Balto*, și împreună cu Pierre. niciodată singuri și niciodată în altă parte.

După părerea mea, n-a fost nimic între ei nici înainte.

- *El v-ar fi spus-o?*

- Asta nu, totuși nu cred că e posibil.

- *Eu a spus că se întâlniseră în timpul celei de-a treia nopți de după crimă. El spune că nu. Ce să crezi?*

- Știți, dacă el a mințit față de poliție este, pe scurt, ca să n-o zdrobească pe ea. Deci, nu contează. E de înțeles. Voia s-o protejeze pe femeia aceasta.

- *Deci, în timpul acelei ultime seri, n-ați vorbit despre crimă?*

- Nu. Am vorbit despre ea, cum vă spuneam, dar la trecut.

- *Nu găsiți că e neobișnuit să nu șefi spus nici un singur cuvânt despre crimă?*

- Nu.

- *De ce nu i-ar fi spus Claire lui Alfonso că o omorâse pe Marie-Thérèse Bousquet?*

De ce s-ar fi ferit ea să i-o spună direct? Din moment ce știa că putea fi sigur de el?

- Când să i-o fi spus?

- *În Viorne, noaptea.*

- Dar dacă el neagă că ar fi întâlnit-o? Între ei doi, prefer să-l cred pe el.

- Pot să vă pun, la rândul meu, una sau două întrebări?

- Da.

- Ce vă oferă relatarea mea despre crimă?

- *Despre crimă nimic, în afară de faptul că împărtășiți aceleași îndoieli ca și mine asupra vinovăției lui Claire. Despre Claire, relatarea dumneavoastră îmi oferă ceva foarte important, și anume că era cu mult mai puțin izolată în Viorne decât am fi putut crede la început, că ea era protejată acolo de Alfonso și, puțin, chiar și de dumneavoastră.*

- *Era totuși singură, așa cum este singură o nebună, oriunde.*

- *Da, dar nebunia ei nu era chiar de natură s-o separe cu totul de lume, s-o facă indiferentă tuturor.*

- *Știți, eu sunt aici mai ales pentru Alfonso. Numai pentru ea n-aș fi răspuns întrebărilor dumneavoastră. N-aveam raporturi personale cu ea. Venea la cafenea adesea, ca mulți alți oameni, cu care zicem că ne știm, dar trebuie făcută diferența între a te ști și a te cunoaște. Pe Alfonso, pe Pierre. da, îi cunoșteam, dar pe ea nu. Iar ca femeie, nu mi-a plăcut niciodată prea mult, trebuie s-o spun.*

- *Vorbeați despre ea cu Alfonso ca despre o nebună?*

- *Nu. ca despre o femeie în primul rând, o femeie care era nebună prin anumite aspecte, dar nu neapărat ca despre o nebună. Nu foloseam acest cuvânt în legătură cu ea. Ar fi însemnat s-o condamnăm. L-am fi folosit mai degrabă în legătură cu alți oameni, care nu erau nebuni, decât în raport cu ea.*

Cea de-a doua întrebare pe care trebuie să v-o pun e asta: în ce fel prezintă interes pentru dumneavoastră ca Alfonso să fi știut sau nu ce făcuse Claire?

- *Eu încerc să descopăr cine este această femeie, Claire Lannes, și de ce spune că ar fi comisă această crimă. Ea nu dă nici un motiv pentru această crimă. Atunci, caut eu în locul ei. Și cred că dacă există cineva care știe ceva despre asta e Alfonso.*

Presupunând, bineînțeles, că ea ar fi vinovată, îmi spun așa: sau Alfonso știa tot și dacă a lăsat să fie prinsă e pentru că nu avea speranță s-o vadă ieșind din nebunie și găsea că era de preferat ca ea să fie închisă, sau Alfonso nu știa cu adevărat ce se întâmplase, n-avea decât o bănuială și dacă a lăsat să fie prinsă este pentru că voia și el să pună capăt la ceva.

- *La ce?*

- *Să zicem la o situație generală în ceea ce-o privește pe Claire.*

- *Întrevăd un pic ceea ce vreți să spuneți.*

- *El a lăsat-o să fie prinsă de către poliție din același motiv care a condus-o pe ea să ucidă. Astfel, ei au făcut același lucru, ea comițând crima, el*

lăsând-o să fie prinsă de către politie.

- N-a fost dragoste?

- *Cum să numești această simpatie atât de mare? Și care ar fi putut, bineînțeles, să la forma dragostei, dar și multe alte forme?*

- Fără să-și vorbească?

- *Aparent, da.*

Ce era între Marie-Thérèse Bousquet și Alfonso?

- Nimic mai mult decât un culcat împreună din când în când. Era un bărbat pe care nu-l dezgusta infirmitatea lui Marie-Thérèse.

- *Nici nebunia lui Claire?*

- Nu mai mult.

- *N-ai auzit niciodată vorbindu-se despre un bărbat care a jucat un rol mare în tinerețea lui Claire, agentul de poliție din Cahors?*

- Nu, niciodată.

L-ați fi interogat pe Alfonso dacă ar fi rămas la Viorne?

- *Nu. N-ar fi spus nimic. Chiar la anchetă, n-a spus nimic despre ea în afară de ieșirile din timpul nopții.*

- E adevărat că n-ar fi spus nimic. Dumneavoastră sunteți sigur că el știa ceva, nu-i așa?

- *Da. Dar nu știu ce. Dumneavoastră ce credeți?*

- Trebuie să fi știut ceva legat de fond, nu de fapte. Dar de aici până la a spune, chiar dacă ar fi vrut, e altă chestiune.

Îi veți vedea pe Pierre și Claire?

- *Da.*

- Dumneavoastră aveți vreo idee asupra motivelor acestei crime?

- *Se simte ceva de departe, dar e imposibil de spus ce este.*

- Tocmai ați vorbit ca și cum Claire ar fi vinovată.

- *Nu, ca și cum Claire ar fi vinovată care pretinde că este. Fie că pretinde că ar fi comis această crimă, fie că a comis-o cu adevărat, motivele ei ar fi aceleași - dacă ea ar putea să le prezinte.*

Nu remarcăți că dumneavoastră și cu mine trecem sub tăcere un anumit eveniment al serii

- *Da.*

- *Ați spus adineaori că Pierre trebuie să șefi temut toată seara ca nu cumva Claire să vorbească despre plecarea lui Marie-Thérèse.*

- Da, îmi amintesc.
- "A se teme" e expresia potrivită?
- Nu știu.
- *Dacă pe Claire a aruncat-o cineva în brațele poliției, cine e acela?*

Pierre sau Alfonso?

- Dacă nu l-aș cunoaște, aș crede că este mai degrabă Pierre.
- *Și cunoscându-l?*
- Cunoscându-l, aș spune că în acea seară era într-o dispoziție potrivită să arunce întregul Viorne în brațele poliției.
- *Cu acea mașina infernală de care vorbea el, cine, după părerea dumneavoastră, ar fi ucis, Pierre Lannes? Chiar dacă nu-și dă seama de asta?*
- El.
- *Și dacă eu aș avea o părere diferită de a dumneavoastră asupra atitudinii lui Pierre Lannes în acea seară, ați vrea s-o cunoașteți?*
- Nu.

II

- *V-am făcut să veniți pentru a vă pune întrebări în legătură cu soția dumneavoastră, Claire Lannes.*
- Pentru ce?
- *În vederea unei cărți asupra crimei care tocmai a fost comisă la Viorne.*
- Cum?
- *Cu un magnetofon. În acest moment merge. I-am pus deja întrebări lui Robert Lamy. Veți fi liber să răspundeți sau nu la întrebări.*
- Accept.
- *Vreți să aveți bunăvoința să spuneți cine sunteți?*
- Mă numesc Pierre Lannes. Sunt originar din Cahors. Am cincizeci și șapte de ani. Sunt funcționar al Ministerului de Finanțe.
- *Locuiți la Viorne din 1944, de douăzeci și doi de ani.*
- Da. Cu excepția a doi ani, când am stat la Paris, după căsătoria noastră am rămas mereu aici.
- *V-ați căsătorit cu Claire Bousquet la Cahors, în 1942.*
- Da.
- *Fără îndoială că știți de la anchetă că ea spune că a acționat singură*

și că dumneavoastră nu erați la curent cu nimic.

- Acesta-i adevărul.

- *Ați aflat totul în același timp cu poliția?*

- Da. Am aflat totul atunci când a mărturisit ea, la barul *Le Balto*, în seara zilei de 13 aprilie.

- *Înainte de acea seară, în cele cinci zile care au urmat crimei, n-ați bănuț nimic în legătură cu ceea ce se petrecuse?*

- Nu. Nimic.

- *Aș vrea să-mi repetați ce v-a spus ea pentru a justifica absenta verișoarei ei, Marie-Thérèse Bousquet.*

- Mi-a spus: "Știi, Marie-Thérèse s-a reîntors la Cahors în această dimineață, foarte devreme." Era către ora șapte când m-am sculat.

- *Ați crezut-o?*

- N-am crezut că spunea tot adevărul, dar că, în parte, era adevărat. N-am crezut că mințea.

- *Întotdeauna ați crezut ce vă spunea?*

- Da. Cei care o cunoșteau o credeau.

Credeam că, dacă altădată mă mințise asupra anumitor puncte ale trecutului ei, acum nu mă mai mințea deloc.

- *Asupra cărui trecut?*

- Cel de dinainte de a ne fi întâlnit. Dar e mult de-atunci, asta n-are nimic de-a face cu crima.

- *N-ați fost mirat de plecarea verișoarei dumneavoastră?*

- Da, am fost foarte mirat. Dar mărturisesc că m-am gândit mai ales la casă, la ce avea să devină pe durata absenței ei, o catastrofă. Ea mi-a povestit o istorie care stătea în picioare, mi-a spus că Marie-Thérèse plecase să-și vadă tatăl, că voia să-l revadă înainte de a muri, că va reveni în câteva zile.

- *Aceste câteva zile o dată trecute, i-ați amintit de asta?*

- Da. Atunci mi-a spus: "E atât de bine fără ea, i-am scris să nu se mai întoarcă." N-am răspuns.

- *Ați crezut-o din nou?*

- Am simțit că-mi ascunde ceva, dar n-am crezut, ca și înainte, că mă mințea.

N-am căutat să aflu tot adevărul. Plecarea lui Marie-Thérèse Bousquet era un eveniment prea neplăcut pentru mine.

- *Dar nu v-au trecut prin cap anumite presupuneri?*

- Ba da. Singura pe care am reținut-o era asta: Marie-Thérèse plecase pentru că se săturase dintr-o dată de noi, de noi, de Viorne, de casă, și nu îndrăznise să ne-o spună. Faptul că va fi ales pretextul de a-și revedea tatăl înainte de a muri mi s-a părut o manieră delicată de a ne părăsi.

- *Ce alte presupuneri ați fi putut face, cunoscând-o pe Marie-Thérèse așa cum o cunoșteți?*

- Că ar fi putut să plece cu un bărbat, un portughez - portughezilor nu le păsa că ea era surdă și mută, ei nu vorbeau franceza.

- *Și cu Alfonso ar fi putut să plece?*

- Nu, nici înainte, nu, ceea ce era între Marie-Thérèse și Alfonso n-a fost niciodată ceva sentimental. Era un fel de obișnuință, înțelegeți.

Nu m-am gândit deloc că ele două ar fi putut să se certe.

- *Ce-aveți de gând să faceți?*

- M-am gândit să aranjez ca Claire să fie dusă într-o casă de sănătate înainte de a merge la Cahors s-o caut pe Marie-Thérèse. În acest fel, aș fi putut să-i dau vestea lui Marie-Thérèse, să-i spun că eram singur și că munca ar fi mai puțin aspră.

- *Altfel spus, această plecare era pentru dumneavoastră o ocazie de a vă despărți de Claire?*

- Da. Penibilă, dar o ocazie, totuși. Pot merge până la a spune: o ocazie neașteptată.

- *Și dacă Marie-Thérèse Bousquet ar fi persistat în a nu voi să se întoarcă, în ciuda plecării lui Claire? V-ați gândit la asta?*

- Da. Aș fi luat pe altcineva. Era într-adevăr nevoie. Nu pot să-mi țin casa singur.

- *Dar v-ați fi debarasat de Claire și dacă n-ați fi readus-o pe Marie-Thérèse?*

- Da, mai mult încă, dacă pot spune așa, pentru că o persoană nouă n-ar fi putut suporta deloc prezența lui Claire în casă.

- *Din toate aceste motive n-ai insistat pentru a afla mai mult despre plecarea lui Marie-Thérèse?*

- Poate.

Dar și pentru că am văzut-o foarte puțin pe durata acestor cinci zile. Era frumos afară, ea rămânea în grădină. Eu eram cel care se ducea să facă

cumpărături, când mă întorceam de la serviciu.

- *Ea nu mânca?*

- Nu, nu voia. Cred că mânca noaptea. Trebuie să fi ni încât ceva.

Într-o dimineață, am văzut că pâinea se împutinase.

- *Era foarte abătută în timpul acelor cinci zile?*

- Când plecam, ea era în grădină. Când mă întorceam, tot acolo era.

Dar nu cred că era abătută. Vorbesc de perioada celor cinci zile care au urmat crimei. Mă pierd puțin în date. În perioada crimei, dacă-mi aduc bine aminte, da, am găsit-o o dată adormită pe bancă, în grădină, părea extenuată. În ziua următoare s-a dus la Paris. S-a întors târziu, către ora zece seara. Trebuie să fie șapte zile de atunci, cu cinci zile înaintea serii de *la Balto*, într-o sâmbătă.

- *Adică în ajunul ultimei nopți pe care a petrecut-o în pivniță?*

- Dacă nu ne-am înșelat, da, asta e.

- *Mergea rar la Paris?*

- De câțiva ani, da, rar.

Cu excepția acestui drum la Paris, fie în timpul, fie după crimă, ea trebuie să-și fi petrecut zilele în grădină.

- *Se pare că ea a petrecut întotdeauna mult timp în această grădină.*

Atunci care-i diferența?

- Pur și simplu nici una... dacă nu cumva faptul că nu mai existau ore fixe în casă de când nu mai exista Marie-Thérèse și că ea putea rămâne acolo cât voia, până noaptea.

- *N-o strigați?*

- Nu mai aveam chef s-o fac.

Mărturisesc că ea îmi inspira puțin frică de câtva timp, de când aruncase tranzistorul în fântână. Credeam că era sfârșitul.

- *Această frică nu era și o bănuială?*

- Nu era o bănuială care să ducă spre ceea ce se petrecuse. Cum vreți să-mi fi imaginat așa ceva?

- *Ați revăzut-o de când e arestată?*

- Da, a doua zi, am fost la închisoare, m-au lăsat s-o văd.

- *Ce impresie vă face ea acum?*

- Nu mai înțeleg nimic, chiar în ce mă privește.

- *De ce vă era frică?*

- în lipsa lui Marie-Thérèse, mi-era teamă de tot.

- *Ea o supraveghea?*

- Da, bineînțeles. Era nevoie. Cu delicatețe, nu vă fie teamă. Mi-era frică să nu facă scandal, să nu se omoare... Știți, după astfel de întâmplări crezi că-ți aduci aminte de lucruri la care poate nu te-ai gândit.

- *N-ați mers în pivniță în acele zile?*

- Merg acolo iarna, după lemne. Atunci era cald, nu se mai făcea focul. De altfel, fără s-o întreb nimic, ea mi-a spus, în vreme ce traversam grădina ca să plec: "Marie-Thérèse a luat cheia pivniței, n-are rost să mergi acolo."

- *Vă era teamă să nu se omoare sau chiar dumneavoastră sperați asta?*

- Nu mai știu.

- *Vă aduceți bine aminte de acea scenă de la Balto când ați ținut discursuri?*

- Da. Foarte bine.

Încă nu înțeleg ce mă apucase.

- *Vom reveni la asta, dacă vreți.*

As vrea să vă cer părerea: credeți că ea a acționat singură sau a ajutat-o cineva?

- Sunt sigur: singură. Cum altfel ați fi vrut să fie?

- *Ea a spus, separe, că l-a întâlnit o dată pe Alfonso, către ora două dimineața, când se ducea spre viaduct cu sacoșa.*

- Atunci nu știu.

Alfonso a fost anchetat înainte de plecare?

- *Da. A negat că ar fi întâlnit-o de la crimă încoace. Dar el spune că o întâlnea adesea prin sat, noaptea, de ani de zile.*

- E adevărat? Nu se poate.

- *Doar dacă Alfonso nu spune adevărul.*

- Nu, dacă a spus-o e adevărat.

- *Ce spunea ea despre Alfonso?*

- Nu vorbea despre el mai mult decât despre rest. Când el venea să taie lemne, era mulțumită. Spunea: "Din fericire, există Alfonso la Viorne." Asta-i tot.

- *Nu sunt aici să vă chestionez asupra faptelor, așa cum știți, ci asupra fondului. Importantă e părerea dumneavoastră despre ea.*

- Înțeleg.

- *De ce, după părerea dumneavoastră, a spus ea că-l întâlnise pe Alfonso?*

- Ținea mult la el, deci, în mod normal ar fi trebuit să nu spună nimic despre el la anchetă, ca el să evite neplăcerile. Nu știu.

- *V-ați dat seama că ea avea un sentiment pentru Alfonso?*

- Știți, era un om cumsecade care trăia într-o cabană în pădure, sus. Nici el nu vorbea prea mult, e de origine italiană, celibatar. Dar la Viorne se spunea că Alfonso era puțin cam simplu...Înțelegeți... Ea trebuie să-și fi imaginat povești despre el, fără asta nu, nu-mi explic de ce era atât de atașată.

- *Nu se asemănau puțin?*

- Poate ca fond, da. Dar ea era mai fină decât el, totuși.

Nu cred că avea aceeași reputație ca și el la Viorne, dar, în sfârșit poate că mă înșel.

Ce se spune despre ea, v-ați informat?

- *Acum se spune ceea ce s-a spus întotdeauna: că într-o zi sau alta... ea trebuia să treacă la fapte... Nu știu ce se spunea mai înainte despre ea. Dar nimeni nu spune că ați fost nefericit cu ea.*

- Am ascuns întotdeauna adevărul.

- *Care adevăr?*

- Oh, asupra vieții pe care mă făcea s-o duc. De ani de zile era o indiferență completă.

De ani de zile ea nu ne mai privea. La masă ținea ochii lăsați. Când ne vorbea, ai fi zis că ridică o greutate, ca și cum am fi intimidat-o. Ca și cum ne cunoștea din ce în ce mai puțin, pe măsură ce trecea timpul. Uneori credeam că prezența lui Marie-Thérèse o obișnuise să nu mai vorbească și chiar mi s-a întâmplat să regret că o făcusem să vină. Dar cum să faci altfel? Ea nu se ocupa de nimic. Imediat ce se terminau mesele, se întorcea în grădină sau chiar în camera ei, depindea de vreme. De ani de zile.

- *Ce făcea în grădină sau în cameră?*

- După părerea mea probabil că dormea.

- *Nu mergeați niciodată s-o vedeți, să-i vorbiți?*

- Nu, nici nu m-aș fi gândit la asta. Ar fi trebuit să trăiești împreună cu ea ca să înțelegi. Atunci când ești căsătorit de multă vreme, nu-ți mai vorbești prea mult, dar noi încă și mai puțin decât ceilalți. Din când în când, era totuși necesar să-i vorbesc. Pentru cumpărăturile importante, pentru reparațiile casei,

o puneam la curent, țineam la asta, ea era întotdeauna de acord, rețineți, mai ales asupra reparațiilor. Un lucrător în casă, asta-i plăcea mult, îl urmărea peste tot, îl privea cum muncește. Uneori, chiar era puțin deranjant pentru lucrător, în sfârșit, în prima zi, apoi el se obișnuia, în fond, aveam în casă o specie de nebună, dar liniștită, iată de ce nu ne-am temut cât trebuia. În fond, da. Nu trebuie mers mai departe.

Vedeți, din această cauză m-am întrebat dacă ea nu inventase totul, dacă era chiar ea cea care omorâse pe acea biată fată...

- *Ea e. Amprentele corespund. E de necontestat.*

- Știu.

Ea, o femeie, unde a găsit forța?... Să nu fi fost dovezile, nu-i așa că nici dumneavoastră n-ați mai crede?

- *Nimeni n-ar crede, nici ea, poate.*

Ea spune că odată - n-a precizat când era asta - v-a întrebat dacă nu vi se întâmpinase mai înainte să visați că ați comis o crimă. Vă amintiți de asta ?

- Judecătorul mi-a pus deja întrebarea. Sunt doi sau trei ani de atunci, mi se pare, era într-o dimineață. Mi-aduc aminte vag că ea mi-a vorbit despre un vis cu o crimă. A trebuit să-i răspund că asta se întâmplă oricui, că mi se întâmplase și mie. Ea trebuie să mă fi întrebat de ce. Am uitat ce i-am răspuns.

- *Asta nu v-a atras în alt mod atenția?*

- Nu.

- *Și era adevărul atunci când spuneți că asta vi se întâmplase și dumneavoastră?*

- Da. Numai o dată. Un coșmar.

- *Când?*

- Nu mai știu foarte bine, cu puțin înainte ca ea să pună acea întrebare, cred.

- *Cine era în acel coșmar?*

- Era ceva din ceea ce am povestit în barul lui Robert, *Le Balto*, în seara în care a mărturisit ea: apăsam pe un buton, totul sărea în aer și...

- *Nu sunteți obligat să răspundeți, vă amintesc.*

- Știu.

Dar trebuie, măcar o dată. Era Marie-Thérèse Bousquet.

Dar în același timp, în coșmar plângeam pentru că îmi dădusem seama că mă înșelasem asupra persoanei. Nu știam cu exactitate cine trebuia să moară,

dar nu Marie-Thérèse Bousquet era aceea. Mi se părea că nu era nici soția mea.

- *N-ați încercat să vă amintiți cine era?*

- Ba da, dar n-am reușit.

Asta n-are nimic de-a face cu ceea ce tocmai s-a petrecut, de ce mă întrebași mai înainte?

- *Vă amintesc cei nu erați obligat să răspundeți.*

încerc să aflu de ce a ucis-o soția dumneavoastră pe Marie-Thérèse Bousquet. Observ că ați ucis amândoi aceeași persoană, dumneavoastră în vis, ea în realitate: cea care vă voia cel mai mult binele.

- Dar eu știam că mă înșelam.

- *Greșeala nu trebuia să facă parte din visul dumneavoastră cu crimă, nu ar fi trebuit să-l corectați imediat după?*

- Dar cum?

- *Printr-un al doilea vis. Trebuie să fi avut un al doilea vis, în care aii plâns.*

- E posibil. Nu-mi dau seama de nimic.

- *Bineînțeles. De altfel, nu trebuia să comiteți aceeași crimă, soția dumneavoastră și dumneavoastră - prin intermediul lui Marie-Thérèse - fie în vis, fie în realitate. Victimele dumneavoastră veritabile trebuiau să fie diferite.*

În acea relatare imaginară pe care ați făcut-o în seara mărturisirii, despre cine era vorba?

- Nu mai era vorba de nimeni. Nu era decât ideea visului.

- *I-ați vorbit despre acest vis soției dumneavoastră, în detaliu vreau să spun?*

- În mod special nu.

- *De ce?*

- Nu-i povesteam nimic de felul acesta. Dacă i-am vorbit despre acest vis a fost ca s-o liniștesc, pentru că mă întrebase. Nu i-aș fi spus nimic din proprie inițiativă.

Aproape că nu ne mai vorbeam, mai ales spre sfârșit. Nici măcar nu-i mai spuneam când ieșeam. Și apoi, era nevoie de enorm de mult timp ca să-i povestești o istorie foarte simplă. Trebuiau două ore ca să înțeleagă ce i se spune.

- *De exemplu ce?*

- Orice. Totul. Și apoi....

- *Da?...*

- Era indiscretă, nu înțelegea că erau lucruri care nu se spun. Dacă i-aș fi povestit visul meu cu Marie-Thérèse, ar fi fost în stare să vorbească despre el la masă, în fața ei, sărmana.

- *Ea nu auzea?*

- Înțelegea totul din mișcarea buzelor, totul. Știați, totuși?

- *Trebuia s-o știu, da.*

- Nu-i scăpa nimic din ce se spunea. O interesa totul. Pentru ea, o explicație era de ajuns, căci avea memorie bună. Pe câtă vreme soția mea uita totul de azi pe mâine. Trebuia să reîncepi să-i explici totul de la o zi la alta.

Cu ea eram un bărbat foarte singur. Acum, când s-a terminat, pot într-adevăr s-o spun.

- *Ea nu uita totul în același fel?*

- Nu, bineînțeles, simplific... Avea o memorie a ei. Despre Cahors, de exemplu, își amintea ca și cum l-ar fi părăsit în ajun, e adevărat.

- *O înșelați mult?*

- Orice bărbat ar fi înșelat-o. Aș fi înnebunit dacă n-aș fi înșelat-o. De altfel, ea trebuie s-o fi știut și îi era indiferent.

- *Și în ceea ce-o privește?*

- Nu cred că m-a înșelat vreodată. Nu din fidelitate, ci fiindcă pentru ea totul era la fel. Chiar la început, atunci când...În fine înțelegeți ce vreau să spun, aveam... sentimentul că dacă ar fi fost un altul în locul meu ar fi făcut ce era de făcut fără vreo diferență pentru ea.

- *Ar fi putut să treacă de la un bărbat la altul la fel de bine?*

- Da, dar la fel de bine putea să rămână cu același bărbat. Am fost eu.

- *Puteți să-mi dați un exemplu din ceea ce înțelegea cel mai puțin?*

- Chestiunile de imaginație nu le înțelegea. O poveste inventată, o piesă de la radio, de exemplu, nu reușeau s-o facă să admită că nu existase niciodată. Din anumite puncte de vedere, era un copil.

Programele de televiziune le înțelegea doar în felul ei, bineînțeles, dar măcar nu punea întrebări.

- *Citea ziarul?*

- Pretindea că-l citește, dar nu eram sigur de asta. Citea titlurile și apoi îl lăsa. Eu care o cunosc, vă spun că nu citea ziarul.

- *Se prefăcea că-l citește?*

- Nu, nu se prefăcea. Nu se prefăcea că face nimic. Deloc. Ea credea

că citea ziarul, e altceva. O dată, acum mai bine de zece ani, se pusese pe citit cu pasiune, știți, prostiile acelea, revistele ilustrate pentru copii, și după asta nimic.

E adevărat că din cauza mea a încetat să mai citească. Chestia aceea mă enervase și mă speriasse puțin. Le subtiliza din băncile elevilor când era femeie de serviciu la școală. Îi interzisesem să le mai aducă acasă și apoi, cum continuase, le-am rupt. După asta a renunțat.

Din cauza revistelor ilustrate, deci din cauza mea, nu mai citea. Cu asta trebuie s-o fi supărat, dar a fost pentru binele ei.

După asta, ar fi putut să citească cât ar fi vrut, mi-ar fi fost indiferent, numai că pierduse gustul cititului? În sfârșit. cât e-de trist, totuși, pentru biata femeie.

- *Pentru cine?*
- Pentru Claire, soția mea.

Într-o zi am obligat-o să citească o carte.

Era cam în perioada revistelor ilustrate, am obligat-o să-mi citească o carte cu voce tare, câte puțin în fiecare seară - erau relatări de călătorie, îmi amintesc foarte bine. O carte instructivă și amuzantă, în același timp. N-a dus la nimic. Am renunțat la mijlocul cărții. Jumătate din această carte reprezintă tot ce a citit ea mai serios în viața ei, sunt sigur.

- *N-o interesa?*

- Vreau să spun că ea nu vedea importanța faptului de a învăța, nu știa să învețe, nu putea să-și fixeze atenția decât asupra unui singur lucru. Desenai o țară, o uita pe cea din ajun.

M-am chinuit foarte rău la început. Apoi am lăsat-o în voia ei, nu te poți opune cuiva care nu vrea să se schimbe.

- *Ce studii aveți?*

- Am prima treaptă a bacalaureatului. Am trecut un concurs. Sunt verificator la registratură. A trebuit să-mi abandonez studiile pentru că tatăl meu a murit și am fost obligat să lucrez. Dar am încercat întotdeauna să mă țin la curent. Îmi place să citesc.

- *Ați putea spune despre ea că era complet lipsită de inteligență?*

- Nu. N-am s-o spun. Uneori avea raționamente juste. Dintr-o dată făcea o remarcă, asupra unui lucru care te uimea. I se mai întâmpla - în crize - să fie foarte caraghioasă. Uneori făceau pe nebunele, ea cu Marie-Thérèse; vă

vorbesc de început, când Marie-Thérèse tocmai venise să locuiască la noi. cât de mult e de-atunci.

Însă uneori vorbea într-un mod curios, ca și cum ar fi recitat fraze scrise pe care le va fi citit în cine știe ce căiți modeme, deși niciodată, bineînțeles...

Mi-amintesc două sau trei chestii, despre florile din grădină. Spunea: "Menta englezească e firavă, e neagră, are miros de pește, vine din Insula Nisipurilor."

- *Ce-ați fi făcut dacă v-ați fi continuat studiile?*

- Mi-ar fi plăcut să intru în industrie.

- *Ați spus că ea n-avea imaginație sau am înțeles greșit?*

- Ați înțeles greșit. Am vrut să spun că ea nu înțelegea imaginația celorlalți. Propria-i imaginație, e sigur, e clar, era foarte puternică. Aceasta trebuie să fi ocupat un spațiu mai larg decât tot restul în viața ei.

- *Nu cunoașteți nimic din această imaginație?*

- Aproape nimic... Ceea ce pot să spun e că istoriile pe care le inventa ea ar fi putut să existe. La început, ele porneau de la o bază rațională- nu inventa totul -, mai târziu o lua în cine știe ce direcție. De exemplu, i se întâmpla să se plângă de reproșuri pe care nu i le făceam niciodată, mai ales în vremurile din urmă - dar erau reproșuri pe care i le-aș fi putut foarte bine face, ar fi fost îndreptățite -, ca și cum ea mi-ar fi citit gândurile.

I se mai întâmpla să ne povestească conversații pe care credea că le-ar fi avut, pe stradă, cu trecători. Nimeni n-ar fi putut să creadă că ea le-ar fi inventat până în clipa în care punea o frază nebunească în gura persoanei în chestiune.

- *După părerea dumneavoastră, nu suferea din cauză că îmbătrânea?*

- Nu, deloc. Era latura ei cea mai bună. Asta o reconforta uneori.

- *Cum de știți?*

- Știam.

- *Ce-ați spune despre ea?*

- În sensul de a vedea dacă era inteligentă sau nu?

- *Da, dacă vreți.*

- Că nu se prindea nimic de ea, că era imposibil ca ea să învețe ceva.

Că n-avea nici o nevoie să învețe, orice-ar fi fost. Că nu putea înțelege decât ceea ce-și putea explica singură, în ce fel, nu știu. Era ca și cum ar fi fost închisă la toate și deschisă la toate, s-ar putea face ambele afirmații, în ea nu

rămânea nimic, nu păstra nimic. Te făcea să te gândești la un loc fără uși, prin care vântul trece și duce totul. Când am înțeles că nu era din vina ei, am abandonat ideea de a o instrui. Încă mă întreb cum de a reușit să învețe să citească și să scrie.

- *S-ar putea spune că nu avea nici un fel de curiozitate?*

- Nici asta. S-ar putea spune că avea o curiozitate aparte. Oamenii o intrigau în bloc, iar nu în detaliu, în ceea ce puteau spune sau face. Cred că, numai pentru un timp, Marie-Thérèse a interesat-o în acest fel. Mai ales la început. Se întreba cum făcea să trăiască. S-a întrebat despre asta și în legătură cu Alfonso.

- *Ea însăși devenea Alfonso? Sau Marie-Thérèse?*

- Aproape. Tăia lemne două zile la rând ca să facă precum Alfonso. Sau chiar își puneă ceară în urechi ca să fie precum Marie-Thérèse. Ar fi trebuit s-o vedeți. Era greu de suportat.

- *Oare nu-i vedea pe ceilalți ca fiind incompleți, goi, cu nevoia de a-i umple, de a-i desăvârși, prin ceea ce inventa ea?*

- Înțeleg ce vreți să spuneți. Mai degrabă era invers. Ea trebuie să-i fi văzut pe ceilalți ca și cum ar fi fost imposibil de cunoscut prin mijloace obișnuite, conversație, afecțiune. Exact ca blocurile. Dar n-aș putea să vă spun precis.

Vedeți, atunci când am întâlnit-o, din acest motiv am iubit-o, m-am gândit mult la el și sunt sigur de asta. Și când m-am detașat de ea, când m-am îndreptat către alte femei, a fost tot din acest motiv, același: ea n-avea nevoie de mine. Ca să mă înțelegeți, s-ar putea spune că se putea lipsi de mine.

- *Ce era în ea? Rostit primul cuvânt care vă vine în minte!*

- Nu știu, nu pot. Era plină de ea?

- *De care ea?*

- Nu știu.

- *Vă obosește sau vă interesează să vorbiți despre ea?*

- Mă interesează.

Mă interesează mai mult decât aș fi crezut. Poate că s-a sfârșit totul. I s-a pus aceeași întrebare?

- *Nu știu, nu cred.*

Ea nu scria niciodată scrisori, nu-i așa?

- Altădată scria la ziare, știu. Dar de zece ani, mai mult poate, cred că n-a mai făcut-o. Nu. Ea aproape că nu mai avea nevoie să știe să scrie.

De altfel, nu mai avea pe nimeni la Cahors căruia să-i fi putut scrie, în afara aceluia unchi - cel mai tânăr frate al mamei sale -, care e aproape de vârsta ei. Dar ea nu ținea să-i scrie.

- *Dar aceluia om, agentul din Cahors?*
- Cum de-i cunoașteți existența?
- *I-a vorbit despre asta judecătorului de instrucție.*
- Nu, nu cred. Nu, nici la început, nu cred.

Să-ți imaginezi că ea ar fi putut scrie cuiva să-i dea vești, să-i ceară - e imposibil, dacă o cunoști. La fel de imposibil ca să-ți imaginezi pe cale de a citi o carte. Pe câtă vreme ziarelor putea să le scrie tot ce-i trecea prin cap.

- *Nu l-a revăzut niciodată pe acel agent, după căsătoria cu dumneavoastră?*

- După știrea mea nu, niciodată.
Fuse nefericită cu el. Cred că voia să-l uite.

- *Când?*
- Când m-a cunoscut, voia să-l uite.
- *S-a măritat ca să-l uite?*
- Nu știu.
- *De ce v-ați căsătorit cu ea?*

- M-am îndrăgostit de ea. Din punct de vedere fizic, îmi plăcea mult. Pot spune că eram nebun după ea din acest punct de vedere. Asta m-a împiedicat, fără îndoială, să văd restul.

- *Restul?*
- Caracterul ei într-adevăr bizar, nebunia ei.
- *După părerea dumneavoastră, ați reușit s-o faceți să-l uite pe agentul din Cahors?*

- Nu cred, a fost timpul, durata, nu eu. Și chiar dacă eram eu, nu l-am înlocuit.

- *Nu vă vorbea niciodată de el?*
- Niciodată. Dar știam că se gândea la asta, mai ales la început. Dar, în același timp, voia să-l uite, o știam. Atunci când a venit Marie-Thérèse, nici măcar n-a încercat să afle dacă îl cunoscuse sau nu la Cahors. Nu țineam ca ea să-l revadă. Mi se spusese că el încercase să-i afle adresa, mă temeam.

- *Țineți, deci, să n-o pierdeți?*

- Da, în ciuda tuturor, chiar după primii ani de căsătorie.
- *Dumneavoastră nu i-ați vorbit niciodată de agentul din Cahors?*

- Nu.

- *Vă ceruse să nu-i vorbiți?*

- Nu. Nu era nici un motiv să-i vorbesc. S-o aud spunând că încă-l mai iubea, nu era plăcut.

- *Sunteți o fire care evită să vorbească despre ceea ce-o face să sufere?*

- Da, așa sunt.

- *Știați că încercase să se omoare din cauza lui? Că se aruncase într-un heleșteul*

- Am aflat-o la doi ani după căsătoria noastră.

- *Cum?*

- În acel moment, eram militant într-un partid politic. Amintirea e legată de politică, pentru că cel care mi-a spus-o era un prieten originar din Cahors, care din întâmplare știa. În partid, erau puține conversații personale. Am vorbit imediat despre altceva.

- *Ei nu i-ați vorbit despre asta?*

- Nu.

- *Atitudinea dumneavoastră față de ea nu s-a modificat?*

- Da, în sensul rău, prin forța lucrurilor. Știam că dacă eu aș fi părăsit-o nu s-ar fi omorât.

- *Nu v-ați gândit niciodată s-o faceți?*

- Ba da, dar niciodată destul de serios ca s-o fac într-adevăr.

- *Înainte de a afla, v-ați gândit că era o femeie capabilă să se sinucidă?*

- N-am fost frapat aflând. Deci trebuie s-o fi crezut în stare de asta. Dar pentru ceea ce tocmai a făptuit, această oroare, nu, bineînțeles.

- *Sunteți sigur?*

- *De ce n-ați părăsit-o niciodată?*

- Ceea ce aveam să-i reproșez nu reprezenta un motiv suficient de divorț. Ea ținea rău casa, dar, foarte repede, a venit Marie-Thérèse și asta n-a mai fost nici o problemă.

Zilele astea, m-am gândit din nou la ceea ce a fost existența noastră. A

fost o perioadă în care încă o iubeam prea mult ca s-o părăsesc - când sufeream tare mult din cauza indiferenței ei față de mine. Apoi, de-a lungul anilor-începusem să văd alte femei -, această indiferență, în loc să mă mai facă să sufăr, mă încânta, mă atrăgea. Avea încă momente de cochetărie. Atunci devenea, pentru o seară, ca un oaspete. Și-a păstrat multă vreme manierele grațioase, surâsul de tânără fată.

Apoi, dintr-o dată, s-a sfârșit.

- *V-ați căsătorit sub regimul separației bunurilor?*
- Da. Așa am vrut eu.
- *V-a fost frică de ceea ce ar fi făcut dacă ați fi părăsit-o?*
- Nu, deloc.

Fără îndoială s-ar fi întors la Cahors. În acea lăptărie, probabil. N-ar fi fost nimic de care să-mi fie frică.

- *N-a fost niciodată între dumneavoastră vorba de divorț?*
- Nu. Nu i-am vorbit niciodată despre asta.

Poate pentru că n-am întâlnit niciodată o femeie pe care s-o iubesc îndeajuns ca s-o părăsesc pe ea. Am crezut că da, o dată sau de două ori, dar acum, distanțându-mă, știu că n-am iubit încă vreo femeie așa cum am iubit-o pe ea. Ea nu știe asta.

- *Știați de existența aceluia alt bărbat înainte de a vă căsători cu ea?*
- Da, chiar de la ea. Nu-mi spusese că trăiseră împreună. Dar am știut-o totuși înainte de căsătorie, ca și faptul că fusese foarte nefericită cu el. Am hotărât să trec cu buretele peste asta. Nu poți împiedica o femeie de treizeci de ani să aibă un trecut. Și, în afară de asta, voiam să-mi aparțină, aș fi trecut peste orice.

- *N-ați fi putut doar să trăiți cu ea? Să evitați să vă căsătoriți?*
- Nu știu, nu m-am gândit la asta.

Sunt douăzeci și patru de ani de-atunci. Ca dintr-o altă viață.

- *Vă pare rău că v-ați însurat cu ea, atunci când vă gândiți la existența dumneavoastră?*

- Oh, fie că-mi pare rău sau nu, acum nu mai contează nimic.
- *Dar vă pare rău?*
- Îmi pare rău de tot ce am făcut.
- *Dar de ea mai mult decât de rest?*

- Nu. Am avut împreună cu ea momente de fericire pe care nu le pot regreta.

Nu vă interesează decât ea în tot ceea ce v-aș putea spune, nu-i așa?

- Da.

- Numai din cauza crimei?

- *Adică această crimă a făcut să mă interesez de ea.*

- Pentru că e o nebună?

- *Mai degrabă pentru că e o persoană care nu s-a acomodat niciodată cu viața.*

- Ceea ce vă spun despre ea vă conduce la o explicație asupra crimei?

- *La mai multe explicații, diferite de acelea care mi-au trecut prin cap înainte de a vă auzi. Dar n-am dreptul să păstrez nici măcar una în cartea care se alcătuiește.*

- Asta nu servește la nimic, sunt doar cuvinte. Nu te poți întoarce înapoi.

- *Ceea ce tocmai spuneți: "Asta nu servește la nimic, sunt doar cuvinte. Nu te poți întoarce înapoi" face parte din limbajul dumneavoastră obișnuit, nu-i așa?*

- Așa mi se pare, am vorbit ca de obicei. Ca un imbecil ce sunt.

- *De ce spuneți asta? O spuneți mașinal, așa cum ați spus și cealaltă frază?*

- Da, e adevărat.

- *Ea nu vorbește niciodată în acest fel, îmi închipui?*

- Nu, niciodată. Ea nu face niciodată reflecții asupra vieții.

- *Există alte motive care v-au făcut să nu divorțați?*

- Pur și simplu, îi vedeam pe atâția alții care erau mai nefericiți decât mine.

Și apoi, mărturisesc că eram liber cu ea. Nu mi-a pus niciodată nici cea mai mică întrebare. Acea libertate n-aș fi avut-o cu nimeni altcineva, cu nimeni. Știu că astea nu sunt motive grozave, dar acesta e adevărul. Acum că totul s-a sfârșit, pot chiar s-o spun la toată lumea, mi-e indiferent: îmi spuneam că dacă aș fi înșelat-o pe ea, pe care o iubisem cu adevărat, pe celelalte le-aș fi înșelat chiar mai mult, dar aș fi avut mult mai puțină libertate. Eram dezabuzat.

Pe lângă asta, v-am spus-o, multă vreme încă, ea mi-a plăcut -înțelegeți ce vreau să spun, era ceva mai puternic decât mine.

Odată, fiind în acel partid politic, am întâlnit o tânără femeie cu care mi-ar fi plăcut să trăiesc. Era liberă și îmi plăcea mult. Era mai tânără decât mine, dar asta îi era indiferent - având în vedere că în acea vreme nu-mi arătam vârsta. Am avut cu ea o legătură care a durat doi ani.

Foarte des, îi spuneam lui Claire că mergem în deplasare, și eram cu ea. O dată, ne-am dus pe Coasta de Azur. Cincisprezece zile la Nissa. Era de la sine înțeles că după acea călătorie trebuia să mă hotărâsc fie s-o părăsesc pe Claire, fie să mă despart de acea tânără femeie. M-am despărțit.

-De ce?

- Poate pentru că femeia aceea era geloasă pe Claire și pentru că, ulterior, s-a folosit de toate confidențele pe care i le-am făcut despre viața mea, pentru a mă convinge s-o părăsesc.

Poate și pentru că eram obișnuit cu Claire, care nu-mi ceruse niciodată nimic, nimic. Vă ofer motive în afara celor legate de libertatea mea și de atașamentul meu față de ea.

- N-ați fost niciodată ispitiți... n-a existat niciodată nimic între Marie-Thérèse Bousquet și dumneavoastră?

- Să spunem că mi-a trecut prin cap uneori, dar nimic mai mult. Nu sunt omul care să aibă aventuri de acest gen.

- Aventuri de acest gen?...

- Vreau să spun cu cineva care lucra în casa mea și care, în plus, era verișoara soției mele.

Nu era prea greu cu Marie-Therese, trebuie să vi se fi spus?

- Mi s-a spus că fusese adesea văzută cu portughezi, seara, în pădure. Dar n-a avut niciodată aventuri cu urmări?

- Nu. Cum ați fi vrut? Așa infirmă cum era?

- Și cu Alfonso?

- Nu cred, dar, bineînțeles, nu pot să afirm nimic.

- Dacă ați fi întrebat ce rol ați jucat în viața lui Claire Bousquet, ce-ați răspunde?

- Mărturisesc că nu mi-am pus niciodată această întrebare.

- E o întrebare care n-are prea mult sens. Dar se poate totuși răspunde la ea.

- Nu cunosc rolul pe care l-am jucat în viața ei. Nu văd cum l-aș recunoaște.

- *Ce credeți că ar fi ajuns dacă nu v-ați fi căsătorit cu ea?*

- Oh! Un alt bărbat ar fi făcut-o. Era într-adevăr fermecătoare. Ar fi avut aceeași viață. Sunt sigur de asta. Ar fi descurajat orice bărbat așa cum m-a descurajat pe mine. Fără îndoială că ei ar fi părăsit-o, dar ea ar fi găsit alții. Și de asta sunt sigur.

Vă amintiți, v-am spus că ea mințise asupra anumitor aspecte ale trecutului ei?

- *Da.*

- Era chiar în legătură cu acest fapt, că înainte de întâlnirea noastră avusese mulți amanți.

- *Imediat după tentativa de sinucidere?*

- Da, vreme de doi ani.

Nu știam nimic despre asta, am aflat-o după căsătorie.

- *V-a mințit? S-au nu v-a vorbit despre asta?*

- Nu mi-a vorbit, așa cum ar fi fost normal s-o facă, și apoi, când am întrebat-o a negat. De ce? Nu știu.

- *Deci vi s-a întâmplat să-i vorbiți despre trecutul ei?*

- De data aceea da. Eram la câteva săptămâni după căsătorie. După aceea niciodată.

Vă răspund la întrebare: un altul decât mine...În sfârșit, mulți alții în locul meu ar fi crezut că luând-o în căsătorie i-ar fi salvat viața, că acela era rolul pe care l-ar fi jucat în viața ei, fără îndoială singurul.

- *Nu vi se întâmpla niciodată să vă gândiți la asta?*

- Da, în momentele grele. O spuneam celorlalte femei. Dar era o perfidie din partea mea. Știam prea bine că nu poți salva pe cineva căruia nu-i pasă dacă e salvat sau nu. Aș fi salvat-o de la ce? Ca să-i dau ce? N-am prejudecăți împotriva târfelor sau a femeilor care-și trăiesc viața.

Dacă nu s-ar fi căsătorit nimeni cu ea, ar fi continuat să se culce cu toată lumea până la bătrânețe și să lucreze până la abrutizare în lăptăria ei. Și atunci?

Acum mă gândesc că n-ar fi fost mai rău așa.

- *Ar fi fost mai bine?*

- Oh, din punctul ei de vedere, s-ar fi mulțumit cu orice, fie cu această viață, fie cu o alta. Nimic n-ar fi făcut-o să se schimbe -și într-o zi ar fi existat această oroare, fie că ar fi trăit împreună cu mine, fie cu un altul, ar fi existat o crimă, sunt convins de asta.

Chiar împreună cu agentul din Cahors, sunt sigur că n-avea idei asupra vieții pe care ar fi vrut s-o aibă cu el, vreau să spun asupra unui fel de a trăi, mai degrabă decât asupra altuia, pe care l-ar fi ales.

- *Oamenii din Viorne, comercianții, vecinii, spun că, aparent, niciodată n-au existat drame între dumneavoastră.*

- Niciodată, e adevărat.

Ce altceva mai spun?

- *Spun că aveai, într-adevăr, legături cu alte femei, și chiar cu femei din Viorne. Că solia dumneavoastră accepta asta.*

Înainte sosirii Mariei-Thérèse Bousquet, ea se ocupa totuși puțin de menajul dumneavoastră?

- Da. dar vedeți, fără chef. Făcea foarte bine curățenie. În ceea ce privește gătitul nu s-a priceput niciodată.

- *După sosirea Mariei-Thérèse, ce făcea ea în casă?*

- În fiecare an din ce în ce mai puțin.

- *Dar ce?*

- O dată la două zile făcea cumpărături.

Își făcea curățenie în cameră. Numai în camera ei. A făcut asta întotdeauna, foarte bine, temeinic, în fiecare zi. Exagerat.

Își făcea mult timp toaleta. Asta îi lua dimineața cel puțin o oră.

De-a lungul anilor, s-a plimbat mult, fie în Viorne, fie la Paris. Mergea la cinema la Paris. Sau chiar mergea să-l vadă pe Alfonso cum taie lemne. Privea la televizor. Își spăla singură lucrurile, nu voia ca Marie-Thérèse să facă asta.

Cine știe ce mai făcea? Stătea în acea grădină, și altceva?

O vedeam foarte puțin. În zilele de concediu stăteam în grădina de zarzavaturi din spatele casei - grădina cu flori e în față -Marie-Thérèse era la bucătărie sau hoinărea prin Viorne. Ne regăseam seara la masă. Trebuia s-o chemi pe Claire de zece ori înainte să vină.

Dar în ultimii ani, în ultimele luni mai ales, începând de primăvara își petrecea tot timpul afară, așezată pe bancă și ne-făcând nimic. Știu că-i greu de crezut, dar e adevărat.

- *Marie-Thérèse gătea foarte bine?*

- După părerea mea, era o bucătăreasă excelentă.

- *Felul ei de a găti era mai bun decât al oricui altcuiva?*

- Da, ieșeam adesea, puteam să fac comparație. Acasă la mine

mâncam cel mai bine.

-Solia dumneavoastră aprecia gătitul verișoarei sale?

- Cred că da. Nu s-a plâns niciodată.

-Niciodată, sunteți sigur?

- Sigur. De ce?

- *Marie-Thérèse Bousquet n-a luat niciodată vacanță?*

- Ea nu era la noi o servitoare, nu faceți confuzie, dacă ar fi vrut să plece pentru cincisprezece zile ar fi putut s-o facă, era cu totul liberă.

- Dar n-a făcut-o niciodată?

- Nu, niciodată. Ea era adevărata stăpână a casei. Era la ea acasă. Ea hotăra totul, meniurile, reparațiile care trebuiau făcute. Pentru ea, să plece ar fi însemnat să-și lase casa pe mâna lui Claire, această îngălată.

- De douăzeci și unu de ani Claire, soția dumneavoastră, mânca deci mâncarea gătită de Marie-Thérèse Bousquet?

- Da. De ce?

Era o mâncare bine gătită, variată și sănătoasă.

- Nici n-a existat vreodată vreodată dramă între cele două femei?

- Nu. Bineînțeles, n-aș putea s-o afirm cu toată siguranța, le lăsam pe amândouă singure toată ziua și, adesea, mai multe zile la rând, așa cum v-am spus - dar nu cred.

-Gândiți-vă bine.

- Mă gândesc.

Nu, nu găsesc nimic.

- Cum vorbea Claire de ea?

- Normal. O dată, m-a chemat și a arătat-o cu degetul de departe, de la ușa bucătăriei. Râdea. Mi-a spus: "Privește-o, din spate seamănă cu un bou mic." Am râs din răutate. Era adevărat. Foarte des, de atunci, când o vedeam pe Marie-Thérèse, îmi revenea asta în minte.

Uneori, când erau mai tinere, le găseam seara pe amândouă ocupate cu jocul de cărți. Mai ales iarna. Nu, cred că totul mergea bine.

Nici o dramă. Cum altfel ați fi vrut? Totul era întotdeauna perfect pentru soția mea. Dacă ar fi existat cea mai mică ceartă între ele, chiar acum mult timp, vă dați seama că aceasta ar fi fost primul lucru pe care l-aș fi spus judecătorului.

- Această bună înțelegere e foarte rară între oamenii care locuiesc

împreună.

- Știu. Ar fi fost mai bine să fie altfel.

- *Gândeți într-adevăr așa?*

- Da. Dar nu se poate ajunge la discordie cu Claire cu tot dinadinsul, să te prefaci furios, ea își dă seama, râde.

- *Ce s-ar putea face?*

- Nu văd ce. Nu mă gândesc la asta. E prea târziu.

- *Casa era foarte liniștită?*

- Da. Între cele două femei care se înțelegeau atât de bine, eram aproape legănat de calm. Oriunde altundeva decât acasă, dormeam rău, găseam că se vorbea prea mult, că nu era curat. Eram obișnuit cu ele două. S-ar spune că sunt pe cale să mă trezesc.

Era ca și cum n-ar fi fost nimeni în casă. Și totuși, totul era făcut, bucătărie, menaj, totul.

- *Ați spus adineaori că Marie-Thérèse o supraveghea pe Claire, ați adăugat: cu delicatețe.*

- Da, mai ales în timpul din urmă era necesar. Claire făcea uneori prostii, lucruri care ar fi putut fi periculoase. Marie-Thérèse mă prevenea. Când eram acolo, o trimiteam pe Claire în camera ei sau în grădină și nu mai vorbeam despre ce se întâmplase. Cel mai bine era s-o lași singură.

- *Iar când nu erați acolo?*

- Marie-Thérèse era cea care făcea asta.

- *Și liniștea casei nu era tulburată prin asta?*

- Nu. Credeam că dacă am fi lăsat-o să facă prostii ar fi fost tulburată.

- *Să facă ce, de exemplu?*

- Era vorba de stricăciuni, de imprudențe. Ardea toate ziarele deodată în șemineu. Spărgea lucruri, adesea farfurii, sau chiar le arunca la gunoi. Ori le ascundea prin unghere, le îngropa în grădină - ceasul, verigheta, pe care pretindea că le-ar fi pierdut, sunt sigur că sunt în grădină. De asemenea, tăia. Odată, îmi amintesc, și-a tăiat cuverturile, fiecare în trei bucăți de lungime egală. Dar era de ajuns să n-o lași să poarte la ea chibrituri, foarfeci, asta-i tot.

- *Dar când Marie-Thérèse lipsea?*

- Când eu nu eram acasă, Marie-Thérèse n-o lăsa niciodată singură în casă. Unele încăperi erau încuiate cu cheia. Bucătăria și camerele noastre. Ar fi scotocit peste tot. Dar o dată luate aceste precauții, totul mergea bine. V-am spus

adevărul: era liniște, și ele două se înțelegeau bine. Claire nu era supărată că merge în grădină, se ducea imediat.

- *Ea v-ar fi scotocit camerele ca să găsească ce?*

- Asta era adevărata nebunie. Pentru a găsi ceea ce ea numea "urme speciale", pe care trebuia să le facă să dispară. Era un mister complet.

- *Cel mai liniștit erați atunci când era în grădină?*

- Da, bineînțeles.

- *Noaptea nu se încuia nimic?*

- Mi se pare că uneori, mai ales în ultima vreme, Marie-Thérèse încuia bucătăria. Nu sunt sigur de asta. Poate că o încuia când petrecea noaptea cu portughezi.

- *Îi primea în camera ei?*

- Asta trebuie să se fi întâmplat. O dată aflat în camera mea, nu mă mai ocupam de ceea ce se întâmpla jos. Consideram că Marie-Thérèse era liberă să primească pe cine voia și când voia.

- *N-ați auzit nimic în noaptea crimei?*

- N-au fost țipete. Am auzit ceva ca un zgomot de ușă. Probabil am crezut că se întorcea Marie-Thérèse sau că una din ele două circulă prin casă. Am adormit la loc. Camera mea era la etajul al doilea. De-abia auzeam zgomotele de la parter.

- *V-ați părăsit casa?*

- Da. Stau la hotel. Am luat o cameră la Hotelul Călătorilor, lângă gară.

- *V-ați reîntors la Balto?*

- Nu. Merg la barul hotelului.

- *De ce nu v-ați reîntors acolo?*

- Vreau s-o rup cu trecutul, chiar cu lucrurile bune, chiar cu Robert Lamy.

- *Ce aveți de gând să faceți, la ce v-ați gândit?*

- Am să vând casa. Am să merg să trăiesc în altă parte.

- *Cu comercianții din sat, cu oamenii, Claire Lannes se înțelegea la fel de bine?*

- Da. Nici din acest punct de vedere nu a fost nimic niciodată. Așa cum v-am spus, o dată la două zile Claire făcea cumpărături. Nu, nimic.

- *Cumpăra ce voia?*
- Nu. Marie-Thérèse îi dădea o listă.
- *Robert și Alfonso erau cei mai buni prieteni ai dumneavoastră?*
- Adică erau oamenii pe care-i preferam. Ea, mai ales pe Alfonso.
- *În timpul acestor ultimi ani, nu vă amintiți de nimic care ar fi putut să anunțe această crimă, chiar numai de departe?*
- De nimic, nu, am căutat în zadar. De nimic.
- *Nu v-ați gândit niciodată - o dată măcar, una singură - că ea ar fi capabilă să facă ceea ce tocmai a făcut?*
- Mi-ați pus deja această întrebare în legătură cu sinuciderea.
- *Nu, de fapt dumneavoastră ați vorbit de asta în legătură cu sinuciderea. V-am întrebat dacă erați sigur, și n-ați răspuns.*
- Vă răspund: Nu, niciodată nu mi-aș fi imaginat că ea era capabilă să facă ceea ce tocmai a făcut. Niciodată. Dacă mi s-ar fi pus întrebarea așa, fi râs.
- *Gândiți-vă bine.*
- Nu, nu vreau. Poți găsi totul, dacă te hotărăști, sau nimic, după cum ți-e voia. Deci, tac.
- *Era indiferentă, dar nu era crudă, nu-i așa?*
- Ca tânără fată, dimpotrivă, era foarte dulce. Cred că a rămas așa.
- *Nu sunteți sigur de asta?*
- Nu-i mai dădeam suficientă atenție, ca să fiu sigur.
- *Care erau sentimentele Mariei-Thérèse în privința ei?*
- Trebuie s-o fi iubit cu adevărat. Dar se ocupa de ea mai puțin decât de mine. Claire nu face oamenii să se ocupe de ea. Vedeți, când i se dă atenție, mai degrabă se crispează decât să-i facă plăcere.
- Și apoi, trebuie să spun că Marie-Thérèse avea o slăbiciune pentru bărbați, oricare ar fi fost ei. Vi se va spune asta la Viorne.
- *Ce credeți acum? Credeți că oricare ar fi fost existența pe care ar fi putut s-o aibă Claire, ea s-ar fi terminat printr-o crimă?*
- Prin urmare, eu asta cred: dat fiind că existența pe care o ducea ea cu mine era, ca să spun așa, medie, relativ comodă din punct de vedere material, fără drame - fie că e momentul să le regretăm, fie că nu -, multe alte existențe pe care ea le-ar fi putut avea ar fi condus, fără îndoială, la același rezultat, nu e nici un motiv să ne îndoim.
- Nu, nu văd o existență care ar fi ferit-o de această crimă.

- *Împreună cu un alt bărbat? În alta parte?*

- Nu. Cred că ar fi comis această crimă împreună cu orice bărbat și oriunde.

- *Vorbind despre ea așa cum o facem, nu vi separe că anumite lucruri ar fi putut să fie evitate?*

- Chiar dacă relațiile dintre noi ar fi rămas acelea din primii ani, cred că n-aș fi înțeles nimic mai mult. Vorbesc în ceea ce mă privește, un altul, mai atent, mai sensibil, ar fi înțeles poate că ea mergea spre catastrofă. Dar cred că n-ar fi putut să împiedice ca ea să se producă.

Mi-a fost întotdeauna imposibil să ghicesc ce gândește, ce e pe cale să spună sau să facă.

Poate că numai cu un minut înainte de a ucide, ea nu se gândea că are s-oucidă. Nu credeți?

- *Nu știu.*

Ea nu v-a cerut informații despre verificarea feroviară?

- Nu, imaginați-vă. Contrar a ceea ce s-ar putea crede, ea trebuie să fi găsit această soluție în ultimul minut. Tot căutând noaptea prin Viorne, cu sacoșa, ea trebuie să fi mers spre viaduct, în acel moment trecea un tren și - iată - a găsit cum să se folosească de el. O văd ca și cum aș fi fost acolo. Polițistul avea dreptate asupra acestui punct, cred.

- *Despre cap n-aveți nici o idee?*

- Nici una. Am căutat la întâmplare în grădină, pe partea dinspre menta englezească, n-am găsit nimic.

- *Ce ați putea spune despre motive?*

- Nebunia, aș spune. Aș spune că a fost nebună dintotdeauna. Că nimeni nu putea să-și dea seama de asta, pentru că nebunia îi apărea când era singură - mai ales în cameră sau în grădină. Acolo trebuie să-i fi trecut ei prin minte lucruri teribile. Cunoscut în mare teoriile modeme, și ceea ce mi-ar fi plăcut ar fi fost ca dumneavoastră să-l chestionați pe acel bărbat, agentul din Cahors, dar a murit anul trecut.

- *Ea știe?*

- Nu cred. Nu i-am spus. Iar Marie-Thérèse îi ignora existența. Nu văd cine i-ar fi adus asta la cunoștință.

- *Cred că, de fapt, ea i-a vorbit despre el judecătorului ca despre cineva în viață.*

Credeți că acest bărbat din Cahors o cunoștea mai bine decât ceilalți?

- Poate. Se cunoșteau din copilărie. Și numai el putea să spună cum era ea la douăzeci de ani.

Dar cine știe? Nu cred că, tânără, ea trebuie să fi fost cu totul diferită de ceea ce e astăzi. Nu cred să se fi schimbat prea mult, după părerea mea. Ar fi rămas ceva, nu e posibil.

Dacă mă gândesc bine, nu văd ca ea să se fi schimbat prea mult de când o cunosc. Ca și cum nebunia ar fi păstrat-o tânără.

- *Dar v-ați fi imaginat-o trăind odată o dragoste atât de puternică încât s-o conducă la sinucidere, dacă n-ați fi aflat-o?*

- Nu, e adevărat.

Totuși, nu cred că el ar fi schimbat-o.

- *Dar dragostea pe care a trăit-o, cum ar fi trăit-o în starea în care era când ați cunoscut-o, dacă nu s-a schimbat?*

Cum să-ți imaginezi că ea a fost capabilă s-o trăiască dacă nu era altfel decât este astăzi?

- Singură, izolată, ca și restul, ca și ceea ce a avut pentru mine. Să nu credeți că nu mă iubea deloc, v-ați înșela.

Dumneavoastră credeți că totul a pornit de la acest bărbat?

- *Nu, nu cred. Sunt de părerea dumneavoastră.*

Credeți că se plictisea ?

- Nu. Nu se plictisea. Dumneavoastră ce credeți?

- *Ca si dumneavoastră, cred că nu se plictisea. Că nu acolo e problema.*

- E corect ce spuneți: nu acolo e problema.

- *Știți, se pare că ea vorbește mult, atunci când e interogată.*

- Zău? Dar e posibil.

- *Vorbea tot timpul foarte puțin, sau uneori chiar i se întâmpla să nu se poată opri din vorbă?*

-I se întâmpla într-adevăr uneori. Ca la toată lumea. Nici mult mai des, nici mai puțin. Dar trebuie să spun că ceea ce povestea ea atunci nu era ascultat.

- *Ce era ?*

- Oh, orice. Conversații inventate - v-am vorbit despre asta. N-avea niciodată legătură cu ceea ce ne interesa.

- *Pe noi?*

- Vreau să spun pe Marie-Thérèse, pe mine, pe obișnuții de la localul lui Robert.

- *Și Alfonso?*

- Pe Alfonso, ceea ce spunea ea îl interesa puțin. Îi povestea ceea ce văzuse ea la televizor. Îi lăsam în colțul lor.

Fără îndoială că știți, mergeam la *Balto* aproape în toate serile - până la crimă. Pe durata celor cinci zile care au urmat, nu m-am dus acolo, eram prea descurajat. Nici ea n-a vrut să meargă acolo.

Și apoi, dintr-o dată, la capătul celor cinci zile, la sfârșitul zilei, către ora șapte, ea a venit să mă caute în casă și mi-a spus că voia să meargă la Robert.

- *Era în ziua în care jurnalele au anunțat că fusese comisă la Viorne crima?*

- A doua zi. Am crezut că-și venise puțin în fire. În momentul plecării, mi-a spus s-o iau înainte, că avea ceva de făcut, că mă va prinde din urmă. Voia să facă acea valiză, fără îndoială că știți.

- *Da.*

- Trebuie să vă spun că atunci când a aruncat tranzistorul în fântână m-am dus să-l văd pe doctor și i-am cerut să vină s-o vadă. Ei nu i-am spus de asta. Trebuia să treacă săptămâna aceea. Hotărâsem că, de această dată, trebuia să iau o decizie.

- *Ea nu v-a vorbit aproape deloc pe durata acelor cinci zile între crimă și mărturisirea ei, pe 13 seara?*

- Ca să spun drept, nu. Nu mă vedea nici măcar traversând grădina, atunci când mă întorceam acasă.

Îi devenisem atât de străin, de parcă n-o cunoscusem niciodată.

- *Aruncase în fântână și ochelarii dumneavoastră?*

- Da. Și pe ai ei și, fără îndoială, cheia de la pivniță. N-am mai găsit-o.

- *V-a spus-o ea?*

- Nu, am văzut-o, din sufragerie, aruncând ochelarii. Nu și cheia.

- *De ce, după părerea dumneavoastră, a aruncat ea ochelarii?*

- M-am gândit că pentru a mă împiedica să citesc ziarul, deci să aflu că fusese o crimă la Viorne. Acum cred că avea un alt motiv.

- *Ca dezastrul să fie și el complet?*

- Ca să fie...Închis e cuvântul care-mi vine.

- *Ea i-a spus judecătorului că i-ar fi cerut lui Alfonso s-o ajute să arunce*

televizorul în fântână.

- Știți că nu e adevărat?

- Da.

- Târâse televizorul pe culoar, în fața camerei lui Marie-Thérèse și îl acoperise cu o pânză, dintr-o rochie veche de-a ei.

- Știu. Dar de ce, după părerea dumneavoastră, a spus ea asta despre Alfonso?

- Poate că a avut ideea să-i ceară ajutorul și cred că asta s-a și întâmplat. Sau chiar i l-a cerut și, natural, el a refuzat. Altfel nu văd cum.

Ce-a spus Alfonso despre asta?

- A spus că ea inventase totul, că nu-i ceruse niciodată nimic de felul acesta. Nu-i mai puțin adevărat că ea nu putea să se gândească să-i ceară asta decât lui Alfonso, nu-i așa?

- Da, asta e sigur.

Mă întreb cum de a avut ea forța să târască televizorul până pe culoar. Mersesem să cumpăr pâine. Când m-am întors, televizorul era mutat.

- I-a {i vorbit despre asta?

- Nu, l-am pus din nou la locul lui. Nu și-a dat seama în acea zi. Iar a doua zi era arestată.

- Atunci când Alfonso spune că ea a inventat totul, e posibil ca el să mintă?

- Da.

- Și Robert ar fi putut să mintă, în același fel?

- Nu, numai Alfonso. Alfonso are pentru Claire un fel de afecțiune. Când o vedea - surâsul lui nu înșela pe nimeni.

- Dragoste sau afecțiune?

- Oh, nu știu.

- Dacă ar fi existat cineva capabil să ghicească ce făcuse ea, el ar fi fost acela?

- Nimeni n-ar fi putut să ghicească. Dar dacă ar fi existat cineva în Viorne care poate ar fi putut să înțeleagă că ea se îndrepta spre catastrofă, da, Alfonso ar fi fost. Dacă Alfonso ar fi fost inteligent, ar fi înțeles-o. Era, fără îndoială, mai aproape de ea decât oricine altcineva, decât mine, da, e adevărat. Ea îl mai interesa încă.

Ea știe că Alfonso a părăsit Franța?

- *Nu cred.*

Care e părerea dumneavoastră despre crimă?

- E foarte greu să vă spun ce cred.

Cred că dacă Claire n-ar fi ucis-o pe Marie-Thérèse, ar fi sfârșit prin a omorî pe altcineva.

- *Pe dumneavoastră?*

- Da. Pentru că se îndrepta spre crimă prin întuneric, prea puțin conta cine se găsea la capătul tunelului, Marie-Thérèse sau eu...

- *Care era diferența dintre dumneavoastră?*

- Eu aș fi auzit-o venind.

- *Pe cine ar fi trebuit ea să ucidă potrivit logicii proprii nebunii?*

- Pe mine.

- *Adineaori spuneți cape Marie-Thérèse sau pe mine.*

- Tocmai am descoperit contrariul - aici - acum.

- *De ce pe dumneavoastră?*

- Știu că e inexplicabil.

- *Nu dețineți hârtii scrise de mâna ei, lucruri pe care ea să lefi scris chiar cu mult timp în urmă?*

- Nu, n-am nimic.

- *Nu posedăm nici cea mai mică hârtie scrisă de mâna ei. N-ați găsit niciodată nimic?*

- Acum doi sau trei ani, am descoperit ciornele acelor scrisori pe care le scria ziarelor din Versailles. Erau greu lizibile, presărate cu greșeli de ortografie. Le-am aruncat în foc.

- *Despre ce era vorba în ele?*

- Le-am citit în fugă. Îmi amintesc numai de una. Cerea sfaturi pentru grădină, da, pentru menta englezească, întreba cum s-o păstreze iarna în casă. Ea scria mentă [În franceză *la mente* (mentă) se pronunță ca *l'amante* (iubită).] ca amantă - un amant, o amantă.

Și "englezească" [În franceză *en glaise* (în humă) se pronunță ca *englaise* (englezesc)], în două cuvinte, "en glaise", ca "în pământ", "în nisip".

Dar ea a scris pe trup?

- *Da. Mereu aceleași două cuvinte. Și pe pereți: cuvântul Alfonso pe un perete. Iar pe celălalt perete, cuvântul Cahors. Asta e tot. Cu siguranță.*

- N-am mai ajuns în pivniță. N-am să mai ajung niciodată. Alfonso.

Cahors.

- *Da.*

- Deci și acolo era vorba de amintirea agentului din Cahors.

- *Da.*

- Cum vor folosi ei asta?

- *Nu știu. Vă preocupă?*

- Nu, nu în mod serios. Acum, nu.

- *Oare ar fi mărturisit ea, dacă n-ați fi vorbit așa cum ați făcut-o la barul lui Robert Lamy? Îmi pun această întrebare.*

Cred că nu vom ști niciodată.

S-ar părea că ea avea într-adevăr intenția să plece la Cahors. În valiza ei s-au găsit o trusă de toaletă, o cămașă de noapte, tot ceea ce era necesar pentru o călătorie. E posibil ca ea să fi avut intenția de a pleca într-adevăr și ca relatarea dumneavoastră s-o fi făcut să rămână. Ca ea să fi rămas pentru a îndrepta greșeala pe care o făceați spunând că victima - după părerea dumneavoastră - ar fi fost omorâtă în pădure.

- Nu pot să vă spun nimic despre asta.

- *Ați spus: nu știu ce m-a apucat.*

- E adevărat.

- *Erau deja zece zile de când ziarele vorbeau despre crimă. Erați informat de trei zile că ea fusese probabil comisă la Viorne. Victima era o femeie de vârsta și constituția lui Marie-Thérèse Bousquet. Și chiar atunci, Claire avea intenția sase reîntoarce la Cahors, după ce nu se mai dusesse la Cahors de ani de zile... Și nu v-a trecut prin minte nici o bănuială, nici una?*

- Nici una. Nimic, nici cel mai mic presentiment al unei crime petrecute în casa mea.

Vedeți, cred că - indirect - situația în care eram m-a făcut să țin acel discurs prostesc despre Alfonso și, în general, despre crimă. Situația în care mă găseam de la plecarea lui Marie-Thérèse. E singura legătură pe care o văd între acel discurs și crimă.

Crima, în acea seară, era pentru mine ocazia de a găsi un responsabil pentru tot ce se petrecea în Viorne și, la fel de bine, pentru propriile mele dificultăți.

- *Cui vă adresași atunci când vorbeați la Balto?*

- Tuturor și nimănui.

- *De ce l-ați ales pe Alfonso?*
- Pentru că el era, fără îndoială, cel mai expus la bănuielile poliției. Și apoi, mă enerva cu aerul lui de atotștiutor.

- *Și cu atitudinea lui față de Claire?*

- Nu, mi-era indiferentă.

- *Polițistul a mai spus că aveți stilul ziaristilor de fapt divers.*

- E posibil. Citesc mult ziarele.

- *Atitudinea ei nu vi s-a părut stranie în acea seară?*

- Nu, atunci când erau străini la Robert ea tăcea întotdeauna. Și-a făcut propria mărturisire fără ca nimeni s-o împingă la asta. Atunci când polițistul a reluat ceea ce eu inventasem - și anume că crima ar fi avut loc în pădure, ea a spus mai întâi că nu în pădure, fără a termina fraza, de două sau trei ori, și apoi a mărturisit în întregime.

- *Care era fraza e?*

- Era: "Nu în pădure am omorât-o pe Marie-Thérèse Bousquet, ci în pivniță la patru dimineața."

Îmi voi aminti această frază până la moarte.

Credeți că eroarea asupra locului a făcut-o să mărturisească?

- *Așa cred. Cred că dacă n-ați fi făcut-o ar fi plecat la Cahors.*

- Și dacă întreaga relatare făcută de polițist ar fi fost falsă de la un capăt la celălalt?

- *Cred că tot ar fi plecat la Cahors. N-ar fi avut motiv să intervină. Dar presupunerile dumneavoastră, la început corecte, au luat imediat o altă direcție și ea nu s-a putut împiedica să restabilească adevărul.*

- Pe scurt, totul s-a petrecut ca și cum eu aș fi fost acela care, datorită aceluia cuvânt: pădure, ar fi dat-o pe mâna poliției?

- *Ea ar fi dat oricum totul în vileag, cred.*

- Adineaori v-am spus că eu credeam ca Marie-Thérèse plecase pentru că se săturase de noi, vă amintiți?

- *Da.*

- Nu era tot adevărul. Iată-l: credeam că Marie-Thérèse se săturase de ea, de Claire, nu și de mine. Credeam că se săturase să se ocupe de cineva care nu aprecia ce făcea ea. Ceea ce nu era cazul meu.

-*Cum o duceți la hotel?*

- Deloc rău.

Vă gândiți că mi-am dorit această dramă ca să scap de Claire, nu-i așa?

- Da.

- Dar cine m-ar fi îngrijit, cine ar fi continuat să gătească, după moartea lui Marie-Thérèse?

- *Altcineva. Așa ați spus.*

Asta se va întâmpla? Veți cumpăra o altă casă și vă veți lua o servitoare?

- Da.

Aș vrea să vă duceți gândul până la capăt. Sunt gata să accept orice, despre alții și despre mine.

- *Cred că nu v-ați dorit numai să scăpați de Claire, ci și de Marie-Thérèse - trebuie să vă fi dorit ca cele două femei să dispară din viața dumneavoastră, ca să vă vedeți singur. Trebuie să fi visat la sfârșitul unei lumi. Adică la reînceperea alteia. Dar care v-ar fi fost dăruită.*

III

- *Claire Lannes, de când locuiți la Viorne?*

- De când am plecat din Cahors - cu excepția a doi ani petrecuți la Paris.

- *De la căsătoria dumneavoastră cu Pietre Lannes?*

- Da, așa e.

- *N-aveți copii?*

- Nu.

- *Nu lucrați?*

- Nu.

- *Care a fost ultima dumneavoastră slujbă?*

- Femeie de serviciu la școala comunală. Făceam ordine în clase.

- *Ați recunoscut că sunteți autoarea asasinării lui Marie-Thérèse Bousquet, verișoara dumneavoastră.*

- Da.

- *Recunoașteți și că n-ați avut nici un complice?*

- *Că ați acționat singură?*

- Da.

- *Persistați în a spune că soțul dumneavoastră nu avea știre de nimic din ceea ce ați făcut?*

- De nimic. Am transportat bucățile victimei noaptea, când el dormea.

Nu s-a trezit niciodată. Nu înțeleg ce vreți.

- *Să vorbesc cu dumneavoastră.*

- Despre crimă?

- *Da.*

- Bine.

- *Vom începe cu acele drumuri făcute noaptea între casa dumneavoastră și viaduct. Sunteți de acord?*

- *Da.*

- *Ați întâlnit pe cineva în timpul acelor drumuri?*

- I-am spus judecătorului. L-am întâlnit o dată pe Alfonso. Un bărbat care taie lemne în Viorne.

- *Știu.*

- Stătea în drum, așezat pe o piatră, fumând. Ne-am spus bună-seara.

- *Ce oră era?*

- Între două și două și jumătate dimineața, cred.

- *N-a părut mirat? Nu v-a întrebat ce făceați acolo?*

- Nu, el însuși era atunci pe drum.

- *Făcând ce, după părerea dumneavoastră?*

- Nu știu, așteptând dimineața, probabil, cine știe? Nu știu nimic despre asta.

- *Nu găsiți că-i ieșit din comun să nu vă fi pus întrebări?*

- Nu.

- *V-ați speriat când l-ați văzut?*

- Nu, ceea ce eram pe cale să fac îmi producea cu adevărat frică, nu mi-era frică de nimic altceva. Mi-era frică să nu înnebunesc în pivniță.

Cine sunteți, un alt judecător?

- *Nu.*

- Sunt obligată să vă răspund?

- *De ce, vă obosește să răspundeți?*

- Nu, sunt de acord să răspund la întrebările în legătură cu crima și cu mine.

- *I-ați spus așa judecătorului: "Intr-o zi, Marie-Thérèse Bousquet gătea..."; n-ați terminat fraza, iar eu vă cer s-o terminați în prezența mea.*

- Asta n-are legătură cu crima. Dar sunt de acord s-o termin.

... Ea gătea, carne cu sos, gusta din sos, era seară, m-am întors

În bucătărie, am văzut-o din spate și am văzut că avea ceva ca o pată pe gât, aici, vederi. Ce or să-mi facă?

- *Încă nu știu.*

E tot ce voiați să spuneți despre ziua aceea?

- Oh, ar mai fi de spus. Când a murit, pata era tot acolo, pe gât. Mi-am adus aminte că am văzut-o și înainte.

- *De ce i-ați vorbit despre asta judecătorului?*

- Pentru că-mi cerea informații. Din când în când am încercat să-mi aduc aminte. Între cele două momente în care am văzut pata, trebuie să fi trecut câteva nopți, poate.

- *De ce n-ați terminat acea frază în prezența judecătorului?*

- Pentru că n-avea nimic de a face cu crima. Mi-am dat seama de asta în mijlocul frazei, și mi-am revenit.

- *Cam când a fost?*

- Dacă aș fi știut-o, n-aș fi vorbit de acea pată.

Era încă frig.

E incredibil ce am făcut, știu.

- *Nu mai văzuseți acea pată înainte?*

- Nu. Am văzut-o pentru că ea tocmai își schimbase pieptănătura și gâtul îi era neacoperit.

- *Acea pieptănătură îi schimba și chipul?*

- Nu, nu și chipul.

- *Cine era Marie-Thérèse Bousquet?*

- Era o verișoară de-a mea. Era surdă și mută din naștere. Era într-adevăr nevoie să-și găsească ceva de făcut. Munca în gospodărie îi plăcea. Era foarte puternică. Era întotdeauna mulțumită.

Mi s-a spus că, pentru că sunt femeie, mă vor băga la închisoare pentru tot restul zilelor. Deci, am să-mi petrec toate zilele, toate, numai în acest loc?

- *Găsiți că e drept sau nedrept faptul de a fi închisă?*

- Cum vreți. Drept, mai degrabă. Dar și nedrept.

- *De ce puțin nedrept?*

- Pentru că spun tot ceea ce se dorește să spun, iar asta nu schimbă

nimic. Am înțeles că dacă aș tăcea, rezultatul ar fi același, tot m-ar ține închisă.

- *Pentru soțul dumneavoastră nu găsiți că e nedrept? Din partea dumneavoastră, vreau să spun?*

- Nu, nu în mod serios. E mai bine decât moartea. Și apoi...

- *Ce?*

- Nu-l iubeam cu adevărat pe acest bărbat, Pierre Lannes.

- *De ce făcuse să vină Marie-Thérèse Bousquet?*

- Ca să ne fie de ajutor. Și nu costa nimic.

- *Nu pentru a găti?*

- Când a determinat-o să vină, nu știa că ea gătea bine. Pentru că nu costa nimic. Numai după aceea a început să-i dea bani.

- *Spuneți mereu că ați relatat justiției totul, dar nu e în întregime adevărat.*

- Mă chestionau pentru a afla ce n-am spus?

- *Nu. Mă credeți?*

- Mă străduiesc. Am spus totul, în afară de ceea ce privește capul.

Atunci când voi spune unde se găsește capul, voi fi spus totul.

- *Când o veți face?*

- Nu știu. În ceea ce privește capul, am făcut ceea ce trebuia. Mi-a fost rău. Încă și mai mult decât pentru rest.

Nu știu dacă voi spune unde se găsește capul.

- *De ce nu?*

- De ce da?

- *Regula vrea ca mărturisirile să fie complete. Numai atunci când capul va fi găsit vom fi cu totul siguri că femeia care a fost omorâtă e chiar ea.*

- Ceea ce s-a găsit trebuie să fie suficient ca să se știe. Numai mâinile găsite, și ar fi fost de ajuns, s-a recunoscut asta. Întrebați-l pe soțul meu. Și apoi, am mărturisit-o.

- *Fără a spune unde l-ați ascuns, ați putea spune când l-ați ascuns?*

- M-am ocupat de cap la urmă, într-o noapte. Când totul a fost terminat. Am făcut ceea ce se face de obicei. Mă gândisem îndelung ce să fac cu capul. Nu găseam ce. Atunci, m-am dus la Paris. Am coborât la Poarta Orleans și am mers până ce am găsit. Am găsit. Atunci m-am liniștit.

Mă întreb de ce vreți capul, ca și cum restul n-ar fi de ajuns.

- *V-am spus-o, mărturisirile trebuie să fie complete.*
- Nu înțeleg.

Ce a spus soțul meu despre mine?

- *Mai degrabă de bine. A spus că vă schimbaseși, de câtva timp încoace. Că vorbea li foarte puțin, într-o zi, i-ați spus că Marie-Thérèse Bousquet semăna cu un animal.*

- E fals. "Cu un bou mic", am spus. Din spate, era adevărat. Dacă dumneavoastră credeți că am omorât-o pentru că am spus asta, vă înșelați. Aș fi știut-o.

- *Cum?*

- În momentul când judecătorul mi-a vorbit despre asta.

- *Ați visat să fi li altcineva?*

- Nu.

Am visat la ceea ce am făcut. Dar înainte, cu mult timp înainte, i-am spus soțului meu. Mi-a spus că asta i se întâmplase și lui. I-am întrebat pe Alfonso și pe Robert, seara la bar. Mi-au spus că și ei visaseră crime, că toată lumea visa crime.

În ceea ce mă privește, nu era prima dată când visam că o omoram.

- *I-ați spus judecătorului că erați ca într-un vis atunci când ați omorât-o pe Marie-Thérèse Bousquet?*

- Nu. nu i-am spus-o niciodată. M-a întrebat despre asta și i-am spus că fusese mai rău decât un vis.

- *De ce mai rău decât un vis?*

- Pentru că nu visam. Ce vreți să știți?

- *Încerc să aflu de ce aii omorât-o pe Marie-Thérèse Bousquet.*

- De ce?

- *Pentru a încerca să vă scap de condamnarea pe viață.*

- Asta-i meseria dumneavoastră?

- Nu.

- Nu faceți asta în fiecare zi? Și cu toată lumea?

- Nu.

- Atunci, ascultați-mă. Sunt două lucruri: primul e că am visat că o omoram. Cel de-al doilea e că atunci când am omorât-o nu visam.

Asta voriați să aflați?

- Nu.

- Dacă aş şti ce să răspund, aş face-o. N-ajung să-mi pun ordine în idei, ca să vă fac să înţelegeţi ce s-a întâmplat, pe dumneavoastră şi pe judecător.

- *Poate că totuşi vom reuşi asta?*

- Poate.

Dacă aş reuşi, dacă totul ar fi clar, ce mi s-ar face?

- *Depinde de intenţiile dumneavoastră.*

- Ştiu că totuşi criminalii cu cât vorbesc mai clar, cu atât mai mult sunt omorâţi.

Deci, ce îmi răspundeţi la asta?

- *Că în ciuda acestui risc, aţi dori să se facă lumină în întregime.*

- E în mare parte adevărat.

Trebuie să vă spun că am visat că-i omoram pe toţi oamenii cu care am trăit împreună, inclusiv pe agentul din Cahors, primul meu bărbat, care este persoana pe care am iubit-o cel mai mult în viaţa mea. Şi de mai multe ori pe fiecare. Deci, într-o zi sau alta trebuia să ajung s-o fac cu adevărat. Acum că am făcut-o, ştiu că trebuia s-o fac cu adevărat o dată.

- *Soţul dumneavoastră spune că n-aveaţi nici un motiv să-i purtaţi pică lui Marie-Thérèse Bousquet, că ea îşi făcea bine munca, şi mai ales felul ei de a găti era foarte bun - că era curată, cinstită, generoasă, că vă îngrijea foarte bine pe amândoi. Că niciodată, după ştirea lui, n-au existat drame între dumneavoastră două, niciodată în şaptesprezece ani.*

- Era surdomută, nimeni nu se putea certa cu ea.

- *Dar dacă n-ar fi fost așa, aţi fi avut ce reproşuri să-i faceţi?*

- Nu pot să ştiu.

- *Dar sunteţi de părerea solului dumneavoastră, în ceea ce o priveşte?*

- Casa îi aparţinea. Făcea tot ce voia. Nu m-aş fi gândit să văd dacă ceea ce făcea era bine sau rău.

- *Dar acum, când nu mai e acolo!'*

- Văd diferenţa. E praf peste tot.

- *E mai bine să fie praf?*

- E mai bine când e curat, nu?

- *Dar dumneavoastră ce preferat?*

- Curăţenia ocupa mult loc în casă, prea mult loc.

- *Curățenia ocupa locul altui lucru?*
- Poate.
- *Al cărui lucru? Rostiți primul cuvânt care vă vine.*
- Al timpului?
- *Curățenia ocupa locul timpului, e bine așa?*
- Da.
- *Și felul delicios de a găti?*
- Încă și mai mult decât curățenia.

Acum totul e părăsit. Cuptorul rece. Există grăsime sleită care se întinde pe mese și peste grăsime este praf. Prin geamuri nu se mai vede. Atunci când e o rază de soare, se vede totul, praf și grăsime. Nu mai există nimic curat, nici un pahar. Toată vesela a fost scoasă din bufet.

- *Spuneți: acum, deși nu sunteți acolo?*
- Știu, totuși, cum a ajuns casa.
- *Ca un pod?*
- Nu înțeleg.
- *Vreau să spun: la fel de murdară ca un pod?*
- Nu, de ce ca un pod?
- *Dacă asta ar fi continuat, ce s-ar fi întâmplat?*
- Dar continuă, nu e nimeni care să se ocupe. A început de când eram

acolo. Șapte zile fără să fie spălate vasele.

- *Dacă asta continuă, ce-o să se întâmple?*
- Dacă asta continuă, n-o să se mai vadă nimic. Va fi iarbă între pietricelele zidurilor; și după asta, n-o să mai fie loc unde să te așezi. Dacă asta va continua, n-o să mai fie o casă, iată părerea mea, va fi o cocină.
- *Sau un pod?*
- Nu, și iarăși nu. O cocină. Începuse deja să fie atunci când am fost arestată.

- *N-ați făcut nimic pentru a opri acest dezastru?*
- N-am făcut nimic, nici pentru, nici contra. Am lăsat totul în voia sorții. Vom vedea unde va duce asta.

- *Erați în vacanță?*
- Când?
- *Când era deja casa murdară?*

- S-ar putea spune că n-am luat niciodată vacanță. Nu era nevoie deloc. Aveam destul timp, salariul soțului meu e într-adevăr suficient și, în ceea ce mă privește, posed venitul unei case din Cahors. Soțul meu nu v-a spus-o?

- *Ba da.*

Cum găsiți hrana de la închisoare?

- Trebuie să spun că-mi place?

- *Da.*

- *Îmi place.*

- *E bună?*

- *Îmi place.*

Răspund așa cum vreți?

- *Da.*

- Știți, spuneți-le-o, dacă ei cred că trebuie să mă bage la închisoare pentru restul zilelor, s-o facă, haideți, haideți, s-o facă.

- *Nu regretați nimic din viața dumneavoastră trecută?*

- Dacă asta continuă, mi-e bine aici. Știți, acum mi-a plecat toată familia, nu mă voi simți rău aici.

- *Dar regretați ceva din viața dumneavoastră trecută?*

- Din care?

- *De exemplu din cea a ultimilor ani.*

- Pe Alfonso.

Pe Alfonso și tot restul.

- *Marie-Thérèse era cel din urmă membru al familiei dumneavoastră?*

- Nu chiar. Rămâne tatăl ei, Alfred Bousquet, cel de-al optulea frate al mamei mele, Adeline Bousquet. Toți cei din familia Bousquet sunt morți, cu excepția lui Alfred, tatăl ei. N-avea decât o fată. pe Marie-Thérèse, fără noroc, surdo-mută, soția i-a murit de supărare.

Pe soțul meu nu-l consider din familie. Ea, ea făcea într-adevăr parte din familie. Când mi-o amintesc, îmi revine mereu aceeași imagine: jucându-se pe trotuarul bulevardului cu o pisică. Se spunea că era foarte veselă pentru o surdo-mută, mai veselă decât o ființă normală.

- *Vi se părea diferită de dumneavoastră, în ciuda infirmității ei?*

- Dar vedeți, nu și când e moartă.

- *Și vie?*

- Vie, diferența este că era foarte grasă, că dormea foarte bine în toate

serile și că mânca mult.

- *Această diferență era mai importantă decât cea care provenea din infirmitatea ei?*

- Da, poate. Când mânca, când mergea, uneori nu puteam s-o suport. Nu i-am spus asta judecătorului.

- *Ați putea încerca să spuneți de ce? De ce n-ați spus-o judecătorului?*

- Pentru că s-ar fi înșelat, ar fi crezut că o detestam, în vreme ce eu n-o detestam. Cum nu eram sigură că știu să-i explic, am preferat să tac. Puteți să credeți că mint, din cauză că adineaori v-am zis că am spus totul, iar acum vă spun ceea ce n-am spus. Dar v-ați înșela, pentru că ceea ce v-am spus până acum are o legătură cu caracterul meu, nimic mai mult. Spun că am un caracter care nu suportă ca oamenii să mănânce și să doarmă bine. Asta e tot. Să fi fost o alta care să fi dormit sau să fi mâncat ca ea, n-aș fi suportat-o mai ușor. Deci, nu pentru că era ea n-o suportam. Pentru că nu era vorba de persoană. Uneori mă ridicam de la masă, ieșeam în grădină ca să privesc altceva. De câteva ori am vomat. Mai ales când aveam la masă carne cu sos. Carnea cu sos reprezintă pentru mine un lucru teribil, teribil. Nu înțeleg de ce. La Cahors, mâncam adesea asta, când eram mică, mama gătea carne cu sos pentru că era mai puțin scumpă decât friptura.

- *De ce o gătea așa dacă nu vă plăcea?*

- O făcea ca s-o facă, ca să fie mâncată, fără să se gândească, o făcea pentru soțul meu, care o adoră, chiar că s-a sfârșit, acum n-o să mai aibă parte de asta niciodată, o făcea pentru el, pentru mine, degeaba.

- *Ea nu știa că nu vă plăcea carnea cu sos?*

- Nu le-am spus-o niciodată.

- Și n-ar fi putut să-și dea seama?

- Nu. La masă, mâncam din ea la fel ca ei. Dacă nu-i priveam cum mâncau, reușeam să mănânc și eu.

- *De ce nu i-ați spus niciodată că detestați carnea cu sos?*

- Nu știu.

- *Gândiți-vă.*

- Din moment ce nu gândeam: "Nu-mi place carnea cu sos", nu puteam s-o spun.

- *Eu sunt cel care vă învață acum că ați fi putut să le-o spuneți ?*

- Poate. Cu toate acestea, am înghițit tone. Nu înțeleg foarte bine

cum.

- *De ce o mâncați, în loc să o lăsați deoparte?*

- Pentru că, într-un fel, îmi plăcea. Da. Nu-mi displăcea să mănânc acel murdar sos gras. După aceea, aveam toată ziua la ce să mă gândesc în grădină.

V-am spus oare că iubeam mult grădina? Acolo eram liniștită. Când eram în casă nu eram niciodată sigură că ea n-ar fi venit dintr-o dată să mă îmbrățișeze, nu-mi plăcea să mă îmbrățișeze, trebuie să spun și asta. Ea era foarte grasă, iar mobilele sunt mici. Găseam că ea era prea grasă pentru casă.

- *I-o spuneți?*

- Nu, nu-i spuneam.

- De ce?

- Fiindcă asta era numai pentru mine, atunci când o vedeam în casă, că era prea grasă. Altfel nu. Dar nu era numai ea. Soțul meu e ca un stâlp, și pe el îl găseam prea mare, prea înalt pentru casă, și de câte ori n-am mers în grădină ca să nu-l mai văd cum se plimba pe sub plafoane.

În grădină nu veneau să mă caute.

Există o bancă de ciment și fire de "amantă" engleză, e planta mea preferată. E o plantă care se mănâncă, care crește în insule unde există oi. Așa m-am gândit: amanta engleză e contrariul cărnii cu sos. Trebuie să vă spun că, uneori, m-am simțit foarte inteligentă pe acea bancă de ciment. Mă străduiam să rămân imobilă, liniștită, și îmi venea inteligența, aveam gânduri inteligente.

- *Cum vă dădea ți seama?*

- Îți dai seama.

Totul s-a sfârșit acum. Acum sunt cea pe care o vedeți în fața dumneavoastră, nimeni altcineva.

- *În grădină, cine erați?*

- Cea care va rămâne după moartea mea.

- *Ați spus că mâncați totuși carne cu sos.*

- Chiar așa v-am spus.

- *Făceți multe lucruri în același timp care vă displăceau și vă plăceau?*

- Câteva.

- *Și în cefei vă plăcea asta?*

- Și asta v-am spus. Îmi plăcea în sensul că mă gândeam la acest lucru mai târziu în grădină.

- *În același fel în fiecare zi?*

- Nu, niciodată.

- *V-ați gândit la o altă casă?*

- Nu, mă gândeam la casa de acolo.

- *Dar fără ei înăuntru?*

- Nu fără ei: erau acolo, în spatele meu, în casă, nu fără ei, nu puteam.

Căutam explicații, explicații la care nu s-ar fi gândit niciodată, ei, cei din spatele meu.

- *Explicații la ce¹⁷?*

- Oh, la multe lucruri.

Nu știu pentru ce am trăit până acum. L-am iubit pe agentul din Cahors. Asta-i tot.

Cine are interes să merg la închisoare?

- *Nimeni și toată lumea.*

- Dau impresia că sunt neliniștită, dar mi-e indiferent. Soțul meu v-a vorbit de agentul din Cahors?

- *Foarte puțin.*

- Nu știe cât l-am iubit. Eu, așa cum mă vedeți, am avut douăzeci și cinci de ani și am fost iubită de acest bărbat superb. Credeam în Dumnezeu pe atunci și mă împărtășeam în fiecare zi. Stăteam într-o lăptărie. El trăia cu o femeie, era căsătorit, și la început n-am vrut să știu de el din această cauză. Atunci a părăsit-o pe femeia aceea. Ne-am iubit la nebunie vreme de doi ani. Precizez, la nebunie. El m-a rupt de Dumnezeu. Nu-l vedeam decât pe el, după aceea pe Dumnezeu. Nu-l ascultam decât pe el, era totul pentru mine, și într-o zi nu l-am mai avut pe Dumnezeu, ci numai pe el, numai pe el. Și apoi într-o zi a mințit.

A întârziat. L-am așteptat. Când s-a întors, avea ochii strălucitori, vorbea, vorbea... Îl priveam, îl ascultam cum spunea că vine de la poștă și ce făcuse, minciunile lui, îl priveam, vorbea din ce în ce mai repede și apoi, dintr-o dată, s-a oprit din vorbă - ne-am privit, ne-am privit. Cerul s-a prăbușit.

M-am întors la lăptărie. Și, trei ani mai târziu, l-am întâlnit pe Pierre Lannes și el m-a dus la Paris. N-am avut copii. Mă întreb cu adevărat pentru ce am trăit de atunci.

- *Nu l-ați mai revăzut niciodată pe agentul din Cahors?*
- Ba da, o dată, la Paris. A venit din Cahors să mă vadă.

A venit acasă la mine, în absența soțului meu. M-a dus la un hotel din apropierea Gării Lyon.

Am plâns împreună în cameră. Voia să ne împăcăm, dar era prea târziu.

- *De ce prea târziu?*
- Ca să ne iubim așa cum ne iubisem. Nu mai știam decât să plângem.

La sfârșit, a fost într-adevăr nevoie, m-am smuls din brațele lui, m-am smuls de lângă el, i-am desfăcut mâinile de pe pielea mea, nu putea să-mi dea drumul. M-am îmbrăcat pe întuneric și m-am salvat, m-am întors chiar înainte de venirea soțului meu.

După aceea, mi se pare că m-am gândit mai puțin la el. În acea cameră de la Gara Lyon ne-am despărțit pentru totdeauna.

- *Marie-Thérèse Bousquet era deja cu dumneavoastră atunci când s-a întâmplat asta?*

- Nu. A venit în anul următor. Soțul meu s-a dus la Cahors ca s-o caute. A adus-o pe 7 martie 1945, avea nouăsprezece ani. Era într-o dimineață de duminică. I-am văzut venind pe Bulevardul Republicii, eram în grădină. De departe, ea semăna cu toată lumea. De aproape, nu vorbea. Dar înțelegea privind gura. Nu puteai niciodată s-o chemi, trebuia să mergi la ea s-o atingi pe umăr.

Casa era foarte tăcută, mai ales seara, în timpul iernii, după terminarea cursurilor. La ora șapte seara începeam să simțim mirosurile de bucătărie, așa era. Punea întotdeauna prea multă grăsime în farfurii, și mirosurile pătrundeau peste tot, nu puteai să nu le simți.

Iarna nu puteam să merg în grădină.

I-ați întrebat pe oamenii din Viorne despre crimă?

- *Da. Și pe Robert Lamy.*
- Noroc că era. Ce spun oamenii?
- *Spun că nu înțeleg.*
- În mașina poliției, am uitat să privesc Viorne-ul pentru ultima dată.

Nu te gândești la asta. Ceea ce revăd este piața noaptea, Alfonso vine încet, fumează, îmi surâde.

- *Oamenii spun că aveți totul pentru a fi fericiți.*
- Aveam tot timpul, salariul soțului meu era mai mult decât suficient

și, în ceea ce mă privește, am venitul unei case din Cahors, v-au spus-o?

- *Da. Alți oameni mai spun că se așteptau la asta.*

- Ca să vezi.

- *În acest moment sunteți nefericită?*

- Nu. Sunt aproape fericită, sunt pe punctul de a fi fericită. Dacă aș avea grădina aceea, aș fi de-a binelea fericită, numai că nu mi-o vor reda niciodată, iar eu prefer acum, prefer această tristețe de a fi fără grădina mea, pentru că trebuie să dorm iepurește și să mă supraveghez.

Dacă aș avea grădină, n-ar fi posibil, ar fi prea mult.

Deci, ce spun ei?

- *Că aveți totul pentru a fi fericită.*

- E adevărat.

În acea grădină, m-am gândit la fericire. Nu mai știu de loc la ce mă gândeam pe banca aceea. Acum totul s-a sfârșit, nu mai înțeleg la ce mă gândeam.

Robert a spus că aveam totul pentru a fi fericită?

- *Nu. El a spus: "Lucrurile s-ar fi petrecut altfel dacă Claire ar fi dus o altă viață".*

- Ce fel de viață, n-a spus?

- *Nu.*

- Atunci, mai bine ar fi tăcut. Și Alfonso? Ce a spus?

- *Nu l-am văzut pe Alfonso. Dar nu i-a spus mai nimic judecătorului.*

Părea că nu are idei precise în legătură cu dumneavoastră.

- Alfonso n-a spus nimic, dar trebuie să fi știut ce să creadă despre crimă.

- *Vă vorbea?*

- Nu, gândiți-vă, nu, ce să-ți spui? Nu, dar știți, după douăzeci și doi de ani în care tot anul există Alfonso și vorbim pentru a spune mereu aceleași lucruri, "bună ziua, bună seara", asta înseamnă un întreg.

Altfel era noaptea, în Viorne, uneori.

- *De ce spuneți: "Acum că s-a sfârșit totul?" Credeți asta?*

- Ce ar putea să înceapă? Deci, s-a sfârșit.

Pentru ea, care a murit, s-a sfârșit. Pentru mine, care am făcut asta, de asemenea.

Cu casa s-a sfârșit. Dura de douăzeci și doi de ani, dar acum chiar că s-a

sfârșit.

E numai o zi foarte, foarte lungă - zi - noapte - zi - noapte, și apoi dintr-o dată e crima.

Îți amintești de iarnă atunci când ești lipsit de grădină, altminteri totul e la fel. Pe acea bancă cred într-adevăr că m-am gândit la toate.

Citeam după aceea ziarul, apoi, pe bancă, mă gândeam la ceea ce citisem. Și la problemele politice uneori. Treceau oameni și mă gândeam la ei. Mă gândeam și la Marie-Thérèse, la cum făcea ea. Îmi puneam ceară în urechi. Nu s-a întâmplat des, de vreo zece ori poate, asta e tot. Soțul meu a zis că e pe cale să vândă casa?

- *Nu știu.*

- Oh, o va vinde. Și mobilele de asemenea, ce-ați vrea să mai facă acum cu ele? Va face o licitație în stradă. Mi-e indiferent acum ceea ce vor gândi văzând praful și mesele pline de grăsime, și vesela murdară. Va trebui.

Poate că-i va fi greu să vândă casa, din cauza crimei care s-a petrecut acolo. Poate că o va vinde în prețul terenului. Acum, la Viorne, după cum mi s-a spus, terenul de construcție valorează în jur de șapte sute de franci metrul pătrat; împreună cu grădina, ar face o bucată bună.

Ce va face el cu banii?

- *Dumneavoastră nu credeți că aveți totul pentru a fi fericită?*

- Pentru oamenii care o spun și care o cred, da, cred că aveam totul ca să fiu fericită. În alt sens, pentru alți oameni, nu.

- *Pentru care oameni?*

- Pentru dumneavoastră.

- *Dar dacă vă gândiți, după dumneavoastră, și eu mă înșel?*

- Da. Când te gândești la ceea ce era cu agentul din Cahors, atunci poți spune: nimic nu poate sta alături. Dare fals. N-am fost niciodată despărțită de fericirea din Cahors, mi-a inundat toată viața. Nu era o fericire de câțiva ani, să nu credeți asta, era o fericire făcută să dăinuie pentru totdeauna. Atunci când dorm, încă dăinuie, îl văd surâzându-mi din spatele gardului, atunci când se întorcea de la lucru. Întotdeauna am avut de gând să-i explic asta cuiva, dar cui să vorbești despre bărbatul acela? Acum e prea târziu, prea departe, prea târziu.

Să scriu scrisori despre el aș fi putut, dar cui?

- *Lui?*

- Nu. n-ar fi înțeleș.

Nu, ar fi trebuit să le trimit oricui. Dar nimeni nu e ușor de gășit. Asta ar fi trebuit să fi făcut, totuși: să le trimit cuiva care nu l-ar fi cunoscut nici pe el, nici pe mine, ca să fie înțeleșe în întregime.

- *La ziar, poate?*

- Nu. Am scris două sau trei scrisori la ziar din diferite motive, dar niciodată dintr-un motiv atât de serios.

- *Între grădină și rest, ce era?*

- Era momentul în care începeau să se simtă mirosurile de bucătărie. Știam că nu mai era decât o oră până la cină, că trebuia să mă gândesc foarte repede la ceea ce voiam, pentru că nu mai era decât o oră până la sfârșitul zilei. Așa era.

Știți, domnule, în grădină aveam un acoperiș de plumb deasupra capului. Ideile care-mi veneau ar fi trebuit să traverseze acel acoperiș pentru a ajunge... să spunem, ca eu să fiu liniștită, dar ele nu-mi veneau decât foarte rar. Cel mai adesea, ideile pluteau deasupra, rămâneau sub acoperiș, mișunând acolo, și era atât de penibil, încât de mai multe ori m-am gândit să mă omor ca să nu mai sufăr.

- *Dar uneori ele traversau acoperișul de plumb?*

- Uneori da, ieșeau pentru câteva zile. Nu sunt nebună, știu bine că nu se duceau nicăieri. Dar în momentul în care mă străbăteau ca să-și la zborul, eram atât de... fericirea era atât de puternică, încât aș fi putut să cred că se nasc din nebunie. Credeam că eram auzită când gândeam, că acele gânduri explodau în stradă ca focurile de pușcă. Strada era schimbată de ele. Uneori oamenii se întorceau spre grădină ca și cum ar fi fost strigări. Vreau să spun că aș fi putut să cred asta.

- *Acele gânduri cu ce aveau legătura? Cu viața dumneavoastră?*

- Dacă ar fi avut legătură cu viața mea, n-ar fi făcut pe nimeni să se întoarcă. Nu, ele aveau legătură cu multe alte lucruri din afara mea și a anturajului meu. Ceilalți ar fi putut să le capete și să se folosească de ele. Am avut gânduri despre fericire, despre plante iarna, anumite plante, despre anumite lucruri, hrană, politică, apă, despre apă. Iacuri reci, funduri de lac, lacuri din fundul lacurilor, despre apa care se bea, care îngheață, care se închide, despre acel lucru, apa, multe despre animale care se târăsc fără răgaz, fără mâini, despre ceea ce vine și cei ce vin, și ele multe, despre Cahors când mă gândesc la el, și

când nu mă gândesc, despre televizorul care se amestecă cu restul, o poveste construită pe o alta, construită pe o alta, despre colcăială, multe, colcăială peste colcăială, rezultatul: colcăială etc., despre amestecare și despre separare, multe-multe, colcăiala separată sau nu, vederi, detașată element cu element, dar și lipită, despre colcăială, înmulțire și împărțire, despre stricăciune și tot ceea ce se pierde etc., etc., iată ce știu.

- *Despre Alfonso?*

- Da, multe, multe, pentru că el e nelimitat, inima deschisă, mâinile deschise, cabana goală, valiza goală și nimeni care să înțeleagă că el e ideal.

- *Despre oamenii cărora li s-a întâmplat să ucidă?*

- Da, numai că mă înșelam, acum o știu. Despre asta n-aș putea să vorbesc decât cu cineva căruia i s-a întâmplat același lucru, care m-ar ajuta, înțelegeți. Cu dumneavoastră nu.

- *V-ar fi plăcut ca ceilalți să afle gândurile pe care le aveți în grădină?*

- Da.

Aș fi dorit să-i previn pe ceilalți, să știe că aveam răspunsuri pentru ei. Dar cum? Nu eram îndeajuns de deșteaptă pentru inteligența pe care o posedam și n-aș fi putut să le explic despre inteligența pe care o aveam. Pierre Lannes, de exemplu, e prea deștept pentru inteligența pe care o are. Aș fi vrut să fiu în întregime inteligentă. Ceea ce mă consolează pentru faptul că voi muri într-o zi este că n-am fost îndeajuns de deșteaptă pentru inteligența pe care am avut-o în tot acest timp. N-am ajuns niciodată la asta. Într-adevăr, îmi imaginez că trebuie să fie teribil să fii foarte inteligent și să-ți știi această inteligență expusă propriei morți. Dar aș fi preferat-o, totuși.

Tot acest timp, tot acest timp pentru nimic. Acum sunt liniștită, pentru că știu că e prea târziu.

- *Când a început asta?*

- În clasele goale, pe când făceam curățenie. Se simte căldura copiilor încă, sunt închisă împreună cu cifrele de pe tablă, împărțiri ca și cum ar fi înmulțiri, înmulțiri ca și cum ar fi împărțiri, și iată că devin cifra trei, și era adevărat.

- *Soțul dumneavoastră spune că uneori credeți că aveți conversații cu trecătorii.*

- Ah, v-a spus asta. Îmi imaginam acele conversații atunci când îmi venea. Știam bine că ei nu mă credeau, nici unul din cei doi. Îmi plăcea cu

adevărat ca ei să mă la drept nebună din când în când, îmi plăcea să le fac puțin frică. Aveam și mai multă liniște după aceea.

Numai că uneori acele conversații aveau cu adevărat loc, dar niciodată așa cum le povesteam.

- *Să ne întoarcem la crimă. Sunteți de acord?*

- Despre acea perioadă, nu știu aproape nimic. Trebuie să vă fi prevenit ei.

- *De ce ar făcut asta?*

- Despre ce vorbiți?

- *De ce ați omorât-o?*

- Dacă aș ști s-o spun, s-ar sfârși cu interogatoriile, n-ați mai fi aici ca să mă interogați. cât despre rest, știu.

- *Despre rest?*

- Da. Dacă am tăiat-o în bucăți și am aruncat acele bucăți în tren e pentru că era un mijloc de-a o face să dispară, puneți-vă în locul meu, ce ați fi făcut?

De altfel, se spune că n-a fost o idee rea.

Nu voiam să mă dau prinsă înainte de a fi descoperită de către poliție, și am făcut-o să dispară, ca o persoană care avea capul pe umeri.

Nu puteți să vă imaginați cât era de obositoare acea măcelărire noaptea în pivniță, niciodată, niciodată n-aș fi crezut. Dacă vi se spune că am adăugat crimă după crimă făcând ceea ce am făcut în pivniță, spuneți că nu e adevărat.

- *Nu știți de ce ați omorât-o?*

- N-am s-o spun.

- *Ce veți spune?*

- Depinde de întrebarea care mi se pune.

- *Nu vi s-a pus niciodată întrebarea potrivită despre crimă?*

- Nu. Eu spun adevărul. Dacă mi s-ar fi pus întrebarea potrivită, aș fi găsit ce să răspund. Această întrebare nu pot s-o găsesc nici eu.

- *După părerea dumneavoastră, ar putea cineva să răspundă la această întrebare: de ce ați omorât-o?*

- Nimeni. În afară de mobil, poate.

- *Nu căutați și dumneavoastră această întrebare potrivită?*

- Ba da, numai că n-am găsit-o. Nu mă străduiesc prea mult. Mi-a făcut

prea mult rău să o făptuiesc, ca să știu ce să mai cred despre ea. Au făcut să-mi defileze pe dinainte întrebări, dar, în trecere, n-am recunoscut nici una printre ele.

- *Nici una?*

- Nici una. Ei întreabă: Vă călca pe nervi pentru că era surdo-mută? Sau chiar: Erați geloasă din cauza soțului dumneavoastră? Din cauza tinereții ei? Sau chiar: Ordinea casei vă apăsa?

Dumneavoastră, cel puțin n-ați întrebat ceva asemănător.

- *Ce e fals în aceste întrebări?*

- Sunt rupte una de alta.

- *Întrebarea potrivită ar conține toate aceste întrebări și pe altele în plus?*

- Poate. Cum vreți s-o știu? Dar pe dumneavoastră vă interesează să știți de ce am făcut asta?

- *Da. Mă interesați dumneavoastră. Deci tot ce faceți mă interesează.*

- Da, dar dacă n-aș fi comis această crimă, nu v-aș fi interesat deloc. Aș 11 încă acolo, în grădina mea, tăcând. Uneori gura mea era asemeni cimentului băncii.

- *Care ar fi, după dumneavoastră, un exemplu de întrebare potrivită? Nu dintre cele pe care as putea să vi le pun eu, nu, bineînțeles. Ci dintre cele pe care, de exemplu, aii putea să mi le puneți dumneavoastră?*

- De ce să vi le pun?

- *De exemplu, ca să aflați de ce vă chestionez? În ce fel mă interesați? Cum e felul meu de a fi?*

- Știu în ce fel vă interesez. Și despre felul dumneavoastră de a fi știu puțin.

cât despre rest, iată cum făceam cu Alfonso. Când trecea ca să-i vorbească lui Pierre despre muncă sau despre orice, mergeam pe culoar sau în spatele ușii și-i ascultam. În ceea ce vă privește, ar trebui să fie la fel.

- *Ar trebui să vorbesc despre dumneavoastră de departe?*

- Da, altcuiva.

- *Fără să știu că ascultați?*

- Fără s-o știți. Ar trebui ca asta să se întâmple așa, pe neașteptate.

- *Se aude mai bine din spatele ușilor?*

- Se aude totul. E minunea vieții. În acest fel, l-am cunoscut pe Alfonso

până în străfunduri, unde el nici măcar nu vedea.

Când Pierre mă descoperea în spatele ușii, îmi spunea să mă întorc în grădină și așa mai departe. Ce viață.

- *Cum era vocea lui Pierre din spatele ușii?*
- Aceași voce ca în fața ei.

Ascultați, n-am cum să v-o spun să mă înțelegeți mai bine: dacă dumneavoastră veți găsi întrebarea potrivită, vă jur că am să vă răspund.

Ce se spune despre motivele pe care le aveam ca s-o omor?

- *Se fac presupuneri.*
- Cum face judecătorul, cu întrebările lui.
- *Expresia: "De ce" e mai potrivită?*
- "De ce?" Da. Putem să rămânem la ea.
- *Atunci vă întreb: de ce?*
- într-adevăr. De ce.

Dar această expresie mă conduce spre dumneavoastră, spre întrebări.

- *Și dacă există un motiv, dar pe care-l ignorăm, un motiv ignorat.*
- Ignorat de cine, în acest moment?
- *De toii. De dumneavoastră. De mine.*
- Unde se găsește acest motiv ignorat?
- *In dumneavoastră?*
- De ce? De ce nu în ea sau în casă. În cuțit? Sau în moarte? În moarte, da.

Nebunia e un motiv?

- *Poate.*
- Așa cum mă străduiesc să caut fără să găsesc, se va spune că e nebunia, o știu.

Atâta pagubă. Dacă ceea ce am e nebunie, dacă boala mea e nebunie, nu sunt tristă.

- *Nu vă gândiți la asta.*
- Nu mă gândesc. Dumneavoastră vă gândiți. Eu știu când gândesc oamenii că sunt nebună. îmi dau seama după tonul vocii.
- *Ce făceați în gospodărie?*
- Nimic. Cumpărături, o dată la două zile. Asta-i totul.
- *Dar nu vă ocupați de ceva?*

- Nu.
- *Dar cum trecea timpul?*
- Foarte repede, cu o sută la oră, ca un torent.
- *Soțul dumneavoastră a spus că vă făceați curățenie în cameră în fiecare zi.*

- În ceea ce mă privește, îmi făceam curățenie în cameră în fiecare zi, mă spălam, spălam lenjeria și pe mine. În acest fel eram întotdeauna pregătită, înțelegeri, și camera. Curată și pieptănată, cu patul făcut. Atunci puteam să merg în grădină fără să las nici o urmă după mine.

Da, sunt totuși puțin tristă că sunt nebună. Și dacă și celelalte sunt nebune, ce am să devin în mijlocul lor?

- *Camera o dată aranjată, dumneavoastră o dată spălată, erați pregătită pentru ce?*

- Pentru nimic. Eram pregătită. Dacă ar fi trebuit să se producă evenimente, eram pregătită, iată. Dacă ar fi venit să mă caute cineva, dacă aș fi dispărut, dacă nu m-aș mai fi întors niciodată, niciodată, nu s-ar fi descoperit nimic în urma mea, nici o urmă anume, nimic altceva decât urme pure. Iată.

- *La ce vă gândiți?*

- Mă «îndese la grădină. E departe. E plăcută. S-a sfârșit. Și Alfonso care continuă să taie lemne, în vreme ce s-a sfârșit totul. Și Pierre care se duce la birou. Mai cred că Alfonso avea și el totul ca să fie inteligent și n-a fost, niciodată n-am știut de ce, ca și în cazul meu. În acesta situație, erau doi în Viorne, Alfonso și cu mine.

Nu cred asta despre Pierre Lannes.

Tot ceea ce vă povestesc este, după părerea dumneavoastră, adevărul?

- *Cred ca e adevărul.*

- Atunci, vedeți. Și eu cred că este adevărul. Aș fi putut s-o fac la fel de bine și înainte, poate, dacă mi s-ar fi oferit ocazia pentru asta.

Aș putea să nu mă opresc, să vorbesc vreme de un an. Și, la fel de bine, aș putea să mă opresc imediat, o învârtitură de cheie și s-a sfârșit pentru totdeauna. Acum e așa: vă vorbesc și nu vă vorbesc, în același timp. Capul e întotdeauna la fel de plin. Există întotdeauna ceva înăuntru. Ce vreți, e ciudat să fii ca noi. Am vorbit despre casă?

Erau două camere la primul etaj. și la parter erau sufrageria și camera lui Marie-Thérèse.

- *Ați dormit înainte de a coborî în camera ei?*

- Din moment ce n-am avut nevoie să aprind lumina - trebuie să fi fost deja ziuă. Deci trebuie să fi dormit.

Mă trezeam adesea la ore mici, incapabilă să adorm din nou - atunci hoinăream prin casă, întotdeauna pe la parter -, iată. Era soare între sufragerie și culoar.

- *... Ușa camerei ei era deschisă și ați văzut-o adormită pe o parte, vă arăta spatele.*

- Da. Ca întotdeauna.

- *V-ați dus la bucătărie ca să beli un pahar cu apă. Ați privit împrejur.*

- Da. Pe fundul farfuriilor văd modelul farfuriilor cumpărate de la Cahors, cu trei zile înainte de căsătorie, de la Bazar de l'Etoile, în 1942. Reîncepe. Știu că voi fi purtată de gândurile farfuriilor către acele lucruri. Atunci, iată, mă satur, înțelegeți. Vreau să vină și să mă ducă. Îmi doresc trei sau patru pereți, o ușă de fier, pat de fier și fereastră cu gratii, și s-o închidă pe Claire Lannes acolo înăuntru. Atunci deschid fereastra și sparg farfuriile ca să se audă și să vină să mă scape. Dar dintr-o dată ea e acolo, în curentul de aer, mă privește cum sparg farfuriile, surâde, aleargă să-l prevină pe Pierre. Pentru toate, ea îl previne pe Pierre. Pierre venea. Hai, du-te în grădină.

Până la urmă, am prins gust de grădină.

- *Când s-a întâmplat asta?*

- Chestia cu farfuriile sparte acum trei sau cinci ani.

- *Cum a putut soțul dumneavoastră să vă creadă atunci când i-ați spus că Marie-Thérèse a plecat la Cahors?*

- Oh, lăsați-mă puțin.

Ce vreți să știți?

- *Ce i-ați spus socului dumneavoastră atunci când s-a sculat?*

- I-am spus ceea ce tocmai spuneți.

- *Soțul dumneavoastră a spus adevărul?*

- Soțul meu nu m-a crezut. Nimeni nu mi-a cerut vești despre ea, nici măcar Alfonso.

- *Soțul dumneavoastră nu v-a pus nici o întrebare?*

- Nici una, e dovada că nu m-a crezut, că nu-i adevărat.

- *Ce a crezut el atunci?*

- La ce vă folosește să știți? Nu știu.
- *Și după dumneavoastră, Alfonso ghicise?*
- Da. Atunci când i-am cerut să arunce televizorul ui fântână, mi-am dat într-adevăr seama că ghicise.

El ce spune despre asta?

- *Spune că nu i-ați cerut niciodată să arunce televizorul în fântână.*
- Nu cred ce spuneți. Sau mint cu toții, sau dumneavoastră mințiți.
- *Probabil fac confuzie.*
- Așa. Pentru că Alfonso nu vorbește deloc, dar "da" și "nu" poate să spună. Va veni și pentru el o zi, poate, ca și pentru mine, dintr-o dată. Când se întoarce la el acasă, cântă uneori *Traviata*. O dată i-am cerut să-mi cante și mie. Altfel, taie tot timpul lemne, ce plictiseală. Acum mult timp, acum doisprezece ani, am sperat că Alfonso mă iubește, că mă va duce să trăiesc împreună cu el în pădure, dar acea dragoste n-a venit niciodată. O dată l-am așteptat o noapte întreagă, am ascultat toate zgomotele, am fi reluat dragostea, Cahors-ul, împreună, numai că n-a venit.

Vor spune cu toții că eu sunt acum nebună așa cum ar fi ei, dacă ar fi. N-au decât să spună ce vor, sunt de cealaltă parte în orice spun, în orice trăncănesc fără să se gândească, fără să reflecteze.

Dacă ar ști ce s-a întâmplat în pivniță, dacă ar fi fost în pivniță măcar pentru un minut, ar tăcea, n-ar mai putea să spună nici o vorbă despre această istorie.

- *Erați de partea lor înainte de crimă?*

- Nu, niciodată n-am fost de partea lor. Dacă-mi venea să merg acolo, de exemplu când făceam cumpărături - o dată la două zile făceam cumpărături, să nu credeți că nu făceam absolut nimic -, atunci eram chiar obligată să le dau bună ziua și să le vorbesc, dar strictul necesar. După aceea, o oră întreagă le auzeam răsunând vocile ascuțite, teatrale.

- *Mergeați la teatru?*

- Când locuiam la Paris, mă ducea uneori. *Traviata* era la Cahors, cu agentul.

- *Alfonso nu era de cealaltă parte?*

- Nu, Alfonso era de partea mea, chiar dacă n-o știa.

Și agentul din Cahors, el era cu amândouă picioarele de partea mea.

- *Nu știți ce s-a întâmplat cu el?*

- E tot în Cahors, închis în acel oraș spre a duce existența care-i place, într-un fel sau altul.

- *Soțul dumneavoastră era "de cealaltă parte" ?*

- Da și nu. Cred că era făcut să fie, dar din cauza noastră n-a ajuns niciodată pe de-a întregul. Dacă n-am fi fost noi, l-ar fi primit la masă. Sunt sigură de asta, ar fi vorbit ca ei. Bună ziua, doamnă, cum merge? Și copiii? Cresc? Când nu merge, pleci. De câteva ori, a mers acasă la ei. Dar întotdeauna s-a întors în casa lui caldă și plină de grăsime, întotdeauna, chiar după mai multe zile petrecute împreună cu ceilalți se întorcea la noi. Rețineți că nu era vorba deloc despre a-i face pe acei oameni să vină la noi. Știa că nu putea să-i aducă acasă, având-o de-o parte pe soția pe care o avea, și de cealaltă parte pe surdo-mută. Era țintuit. O știa foarte bine. În fond, și el era de cealaltă parte....

Da, numai că, iată, împreună cu noi două luase obișnuința femeilor care circulă pe coridoare fără să rostească un cuvânt, care stau în grădină fără zgomot.

O dată, când am venit de la un hotel din apropierea Gării Lyon, unde avusesem întâlnire cu agentul din Cahors pentru ultima oară, și mă întorsesem cu toată viteza, ca el să nu-și dea seama de nimic, l-am văzut apărând în fața mea, eu încă plângeam, cu cravata, cu ochelarii săi, ca și cum n-ar fi fost nimic, eu nu puteam să mă opresc, lacrimi arzătoare îmi curgeau singure, când, în acea zi l-am văzut întorcându-se cu cravata sa, cu ochelarii săi, cu gulerul său alb, cu aerul său, cu aerul de a-mi spune fără să mi-o spună: "Du-te în altă parte să plângi, micuțo, dacă ai chef, în acea zi am înțeles că el era de cealaltă parte: deja din acea zi.

- *Marie-Thérèse Bousquet era de "cealaltă parte" ?*

- Nu, datorită infirmității ei nu era, dar dacă ar fi fost normală ar fi fost regina celeilalte părți. Țineți bine minte ceea ce tocmai v-am spus: regina. Îi devora din priviri când treceau pe trotuare ca să se ducă la slujbă. Ei îi surâdeau, vedeți, deci. În ceea ce mă privește, nimeni nu mi-a surâs, s-au ferit să facă asta.

Ea era surdo-mută, era o enormă masă de carne surdă, dar uneori din trupul ei ieșeau țipete, nu veneau din gâtul, ci din pieptul ei.

În pivniță, mi-am pus ochelari negri și am stins lumina, deci nu eram nebună, pentru că nu voiam s-o văd, și am făcut ceea ce trebuia ca să n-o văd: am stins lumina și mi-am pus ochelarii. O văzusem destul o sută de ani.

Ați înțeles ceea ce tocmai am spus. Nu mai vorbesc ca adineaori. Nu mai fac deosebire între fraze. Sunt pe cale să mă înțeleg. Vă deranjează?

- Nu.

- Spun grosolăni și trec de la un subiect la altul. Să nu credeți că nu știu când îmi vine.

Încetez să mai vorbesc, gata, pentru totdeauna. Iată.

- *Pe un perete al pivniței, s-a găsit numele lui Alfonso, scris de dumneavoastră cu o bucată de cărbune. Vă amintiri să-l fi scris?*

- Nu.

Poate că am vrut să-l chem ca să-mi vină în ajutor? Și cum nu puteam să tip, pentru că asta l-ar fi trezit pe soțul meu, atunci am scris asta? Poate. Nu-mi amintesc.

Mi s-a mai întâmplat să scriu ca să chem pe cineva, știind prea bine că era inutil.

- *Pe cine de exemplu?*

- Oh, pe un bărbat care nu s-a întors. Marie-Thérèse făcea asta, așa că poate este influența ei.

- *Pe celălalt perete era cuvântul Cahors.*

- E posibil. Nu-mi amintesc. Am făcut atâtea lucruri în pivnița aceea.

Cum e posibil, spuneți-mi?

- *Nu puteți să vorbiți despre pivnița aceea, sau nu vreți?*

- Nu vreau.

Nu pot.

De altfel, pivnița nu explică nimic. Erau doar eforturi fantastice de a mă debarasa de acel abator. Nu erau altceva decât eforturi, dar în a muri, în a striga. A trebuit să dispar, o dată m-am descoperit adormită pe jos, acolo, sunt sigură de asta. Nu pot, nu vreau. Am să mor o dată cu amintirile pivniței. Voi duce în mormânt ce s-a întâmplat acolo. Dacă ceilalți cred că sunt un obiect de dezgust și că întregul Viorne mă scuipă de sus, e întotdeauna din această cauză, ca să restabilească echilibrul pivniței.

- *Locuitorii din Viorne par să conteze pe dumneavoastră mai mult decât spuneai.*

- Viorne e fondul, acolo am trăit cel mai mult timp, în mijlocul satului Viorne, exact în mijloc, unde se știa totul, zi de zi. Și, într-o bună zi, iată crima. Ghicesc ce spun ei, e atât de ușor, e limpede, limpede. Iată crima. Închid ochii și

îi văd, cu capetele scoase pe geamuri, sau în picioare, în fața porților, cum vorbesc, spunând cu vocile lor teatrale: "Ea a exagerat, totuși".

- *Erați pregătită să plecați la Cahors?*

- Da, o jur. Dumneavoastră vă vorbesc pentru că nu știți nimic și pentru că doriți cu adevărat să aflați totul, pe câtă vreme soțul meu credea că știe, era pierdere de vreme să vorbesc cu el. Da, voiam să merg la Cahors. Îmi spuneam că, între momentul în care ei ar fi descoperit că acea crimă avusese loc la Viorne și momentul în care ar fi descoperit că eu o comisesem, aveam timp să merg pentru câteva zile la Cahors.

M-aș fi dus la Hotelul Crystal.

- *De ce n-ați plecat?*

- O știți, de ce mă mai întrebați?

- *Din cauza relatării pe care a făcut-o soțul dumneavoastră?*

- Era atât de ridicol, și nu-și dădea seama de asta.

- *Mai există vreun motiv?*

- Cred că da.

M-a interesat ce spunea și am uitat de oră.

Era pentru prima dată când el vorbea despre ea atât de corect.

Așa e?

- *Vorbea despre ea?*

- Da, îi rostea chiar numele: Marie-Thérèse Bousquet.

Deci nu mai lipsea aproape nimic ca să fie făcută dintr-o dată lumină asupra crimei, în întregime. Numai eu cunoșteam această precizie. Știți, nu te poți împiedica să nu le-o spui.

- *Ce le-ați spus?*

- I-am vorbit lui Alfonso în șoaptă, și el le-a spus. Totul s-a petrecut foarte simplu. I-am spus lui Alfonso: "Spune-le că eu sunt, că sunt de acord cu asta". Atunci Alfonso a înaintat spre mijlocul barului și a spus: "Nu mai căutați, Claire e cea care a înjunghiat-o pe verișoara ei în timp ce dormea și a făcut-o să dispară în felul în care se știe." A fost mai întâi tăcere. Apoi au fost țipete.

Apoi bărbatul acela m-a luat de acolo.

- *Și Alfonso spune că vă întâlneați uneori, noaptea, în Viorne.*

- E o altă problemă. Dacă el însuși nu s-ar fi găsit noaptea în Viorne, nu m-ar fi întâlnit.

E curios că a spus-o.

- *Pot să vă asigur că nu era cu gând rău.*
- O știu.

Dacă ieșeam noaptea în Viorne e pentru că eu credeam că acolo se petreceau unele lucruri și pentru că trebuia să merg să le verific.

Credeam că-i băteau pe oameni în pivnițe până mureau. Într-o noapte au fost pretutindeni începuturi de incendiu, din fericire a venit ploaia și le-a stins.

- *Cine pe cine bătea?*
- Poliția îi bătea pe străini în pivnițele de la Viorne, sau pe alți oameni.

Dimineața plecau devreme.

- *I-ați văzut?*
- Nu. De îndată ce veneam eu, bătaia înceta.

Dar foarte adesea mă înșelam, era liniște, multă, multă liniște.

Ce spuneam?

- *Vorbeați de Alfonso.*
- Adevărat, de Alfonso.

Și el va merge la închisoare?

- *Nu.*
- Așa am crezut. Și el își duce viața dinainte? În pădure?
- *Nu știu. V-ar fi plăcut ca el să meargă la închisoare?*
- Vreau să spun, din moment ce eu sunt acolo nu există motiv ca să nu fie și el. El știa totul de la început. Dar n-a fost arestat.

Înțelegeți însă că n-am fi fost în aceeași închisoare, așa că mi-e indiferent.

- *Ce-ați fi făcut la Cahors?*
- Aș fi găsit ceva pentru câteva zile. M-aș fi plimbat pe străzi iar și iar.

Aș fi contemplat orașul Cahors.

- *Dar pe el, pe agentul din Cahors, l-ați fi căutat?*
- Poate că nu. De ce tocmai acum? Apoi ar fi venit să mă ia.
- *Cât despre cap...*
- Nu începeți iar cu capul...
- *Nu vă întreb unde este. Aș vrea să știu ce probleme vă pune?*
- Să aflu ce să fac cu el, unde să-l pun.
- *Dar de ce tocmai în legătură cu capul?*
- Pentru că era capul. Un cap nu se aruncă într-un tren. Iar coșul unde

să-l pui?

Am făcut o întreagă înmormântare pentru cap. Și mi-am rostit rugăciunea pentru morți. N-am găsit altceva, cu toate că agentul din Cahors m-a despărțit de Dumnezeu și nu l-am mai regăsit niciodată.

Vedeți, am sfârșit prin a spune ceva despre asta, și nu voiam.

- *În acel moment al crimei ați înțeles că o omorâseți?*

- V-ați dat seama?

Da, în acel moment. Mă credeți?

- *Da.*

- Mai întâi a fost pata de pe gât - o dată cu pata, când am văzut-o, ea a început să iasă puțin din moarte. Apoi, cu capul, atunci când l-am văzut, ea a ieșit în întregime din moarte.

Ar trebui ca ei să mă decapiteze și pe mine pentru ceea ce am făcut. Ochi pentru ochi. Aș face-o dacă aș fi în locul lor. îmi lipsește grădina. În curtea închisorii nu există iarbă. Ca să fim pedepsiți. Bine găsit. Nimic nu va înlocui pentru mine grădina.

Soțul meu ar fi trebuit să fie atent. Uneori mă simt nebună. Acea viață era ridicolă.

- *Vă simțiți nebună?*

- Da, noaptea mă simt nebună. Aud lucruri. Cred că sunt bătuți oameni. Mi s-a întâmplat să cred asta.

- *Chiar dacă nu i-ați vorbit despre asta soțului dumneavoastră, el n-ar fi putut s-o ghicească?*

- Dacă i-aș fi vorbit despre asta, cunoscându-l așa cum îl cunosc, m-ar fi băgat la azil. E foarte ordonat în ideile lui.

Spune: un loc pentru fiecare lucru și fiecare lucru la locul lui. Vă dați seama?

Ascultați-mă: în noaptea crimei, ea scotea țipete și credeam că mă împiedica să dorm. M-am întrebat dacă Alfonso nu era prin apropiere ca să-i procure plăceri. Înțelegeți, lui Alfonso îi mai trebuie încă femei. Eu sunt mai tânără decât el. Întotdeauna a existat între noi diferența de vârstă. Nu s-a micșorat niciodată. Atunci m-am întrebat dacă nu se abătuse pe la Marie-Thérèse Bousquet. Ea e verișoara mea, e din sângele meu. Numele final era același, Cahors-ul în spate, și mâncam aceleași alimente, sub același acoperiș, iar ea era surdo-mută.

Am coborât. Alfonso nu era acolo.

Mai departe tac.

Știam că Alfonso nu era acolo. Asta se petrecea de obicei la cabană, sâmbătă după-amiaza, niciodată altundeva, niciodată noaptea. Atunci?

Știți că crima nu are loc dintr-o dată? Nu. Are loc cu încetul, ca un tanc. Care apoi se oprește. Iată. E acolo. O crimă tocmai a fost comisă la Viorne. E vorba de Claire Lannes. Nu mai poți să revii asupra celor de mai sus. Crima a căzut peste Viorne. Era agățată la înălțime, deasupra, și a căzut acolo unde este Viorne, în acea casă, în bucătăria acelei case, iar cea care a comis-o, oh... este Claire Lannes. Ea știa de existența acelei crime și de faptul că un fir o ținea deasupra satului Viorne.

Iată, domnule, iată. Știu că unii oameni nu vor să audă numele lui Claire Lannes și că ei preferă să nu citească ziarele, dar n-au dreptate. Cum să duci un trup de o sută de kilograme într-un tren? Cum să eviți, dumneavoastră sau eu, să fie sânge?

Dacă se fac cercetări în casă, nu uitați să spuneți că sensul de deschidere al ușilor - atunci când se coboară scara - n-a fost niciodată cel potrivit.

Aș vrea să știu într-adevăr dacă e vorba de același lucru pentru ceilalți, cei care au făcut ceea ce am făcut și eu.

- *Da.*

- Nu există o explicație?

- *Nu.*

- Vedeți, nu ies prin nimic din asta. Cu atât mai rău. Acum sunt obosită. Dar e o oboseală care mă odihnește. Poate sunt foarte aproape de a ajunge nebună. Sau moartă. Sau vie. Cine știe.

- *Să vorbim despre cartea pe care soțul dumneavoastră vă obliga s-o citiți cu voce tare în fiecare seară, vă aduceți aminte?*

- Da. Sunt ani de atunci. Soțul meu găsea că nu eram îndeajuns de instruită. M-a obligat să citesc o carte de geografie. Dar s-a descurajat. Nu înțelegeam.

Asta-i tot despre carte?

- *Ce nu înțelegeați?*

- Nu înțelegeam de ce voia să cunosc geografia tuturor țărilor, în fiecare zi o altă țară de studiat, o țară pe zi, cartea nu se mai termina. Mă obliga să citesc ca să rămân pe loc, în preajma lui și, de asemenea, pentru a mă pedepsi că mă gândesc la agentul din Cahors. Dar am reținut totuși anumite

lucruri din acea lectură: foametea din India, despre Tibet și despre orașul Mexico, care se găsește la o înălțime de patruzeci și cinci de metri.

Asta-i tot despre carte?

- *Da. Vă aduceți aminte de revistele ilustrate pe care le șterpeleați de la școală?*

- Foarte, foarte puțin.

V-am spus despre cap unde l-am pus?

- *Nu.*

- Bine. Trebuie să păstrez acest secret. Numai pe el îl mai am, vorbesc prea mult.

Nu mi s-au pus niciodată întrebări. Calea mea a mers drept către această crimă. Toate secretele mele au zburat în aer. Îmi vine să-mi ascund fața. Dacă aș fi în grădină, dacă m-ați pune din nou în libertate, oamenii din Viorne ar veni să mă vadă și să mă supravegheze, și atunci aș fi obligată să plec de acolo. Și unde să mă duc? Trebuie să mă apăr. Cu atât mai rău pentru grădina aceea, ea va fi amintirea mea.

Sunt în secția criminalilor de Drept comun. Acolo există alte femei care spun: "Ai văzut-o pe cumătră din Viorne?" și care râd din cauza verificării feroviare. Mi se cere să dau explicații în legătură cu verificarea feroviară. Le dau.

A venit să mă vadă un avocat și m-a anunțat că îmi va fi mai bine într-o casă în care aș uita ce s-a petrecut. Nu l-am crezut.

Celelalte deținute spun că nu sunt responsabilă. Le aud vorbind între ele. Dar ce știu ele? Mă comport foarte bine. Mi s-a spus. Am refuzat să-l văd pe soțul meu pentru a doua oară.

Știu că Alfonso nu va veni să mă vadă. Voi muri fără să-i fi revăzut, pe nici unul dintre cei trei. Cu atât mai rău.

Existența pe care o duceam trena și nu se întâmpla nimic, în vreme ce, la început, fusese atât de frumoasă cu agentul din Cahors. În sfârșit.

Nu mai spuneți nimic?

Mi s-a dat hârtie de scris și un toc. Mi s-a spus să scriu ce-mi trecea prin cap. Asta nu vă interesează?

Am încercat să scriu, dar nu mi-a venit primul cuvânt pe care să-l așez pe pagină.

Și totuși, am scris la ziare, mai înainte, oh, foarte des, scrisori foarte lungi.

V-am spus? Fără îndoială că n-au ajuns niciodată.

- *Într-una din acele scrisori, întrebați cum se păstrează menta englezească iarna.*

- Ah, da? Mâncam uneori din ea ca să mă curăț. Poate că am scris o scrisoare ca să aflu cum s-o păstrez verde, cât mai verde, nu-mi aduc aminte, e posibil. Am scris multe scrisori. Cincizeci și trei de scrisori sau douăsprezece. cât aș vrea, ah, cât aș vrea să pot explica totul.

Înainte de crimă eram mai rău decât o cloșcă. Acum, sunt din ce în ce mai puțin.

Verificarea feroviară provoacă râsul. Nu știam că există. Eram sigură că nu m-ar fi descoperit niciodată.

N-am avut ideea cu viaductul, mergeam către râu și am trecut pe deasupra lui.

Atunci, mi-am zis că niciodată, cu tot ce se găsește prin trenuri, nu mă vor descoperi, și nici capul, bine îngropat în ascunzătoarea lui, niciodată, niciodată, că numai Dumnezeu știe ce se găsește prin trenuri. Dar m-am înșelat. În ziar exista desenul verificării feroviare: Viorne este în centru și toate trenurile trec pe acolo, chiar cele care merg în direcții foarte îndepărtate. Trenurile sunt obligate să treacă prin Viorne. O știați? E gara cea mai mare din Franța, locuiam la Viorne și n-o știam. Am ales în mod greșit viaductul.

Dar celelalte locuri erau prea depărtate ca să ajungi acolo pe jos, și noaptea. Atunci?

În afara capului, au găsit totul, au măsurat totul, au adunat totul, nu le lipsește nimic.

Niciodată n-aș fi crezut că asta ar fi posibil.

Nu mai spuneți nimic.

- *Acum trebuie să-mi spuneți unde este capul.*

- *Mi-ați pus toate celelalte întrebări ca să ajungeți la asta?*

- *Nu.*

- *Dacă judecătorul e" acela care v-a cerut să-mi puneți această întrebare, n-aveți decât să-i spuneți că n-am răspuns.*

Dumneavoastră ce-o să-mi răspundeți dacă vă spun că vor să mă bage la azilul de nebuni de la Versailles?

- *Vă răspund că da.*

V-am răspuns.

- Atunci înseamnă că sunt nebună? Ce răspundeți dacă vă întreb dacă sunt nebună?

- *Vă răspund la fel: da.*

- Atunci îi vorbiți unei nebune.

- *Da.*

- Ce spune o nebună nu contează. Atunci de ce să fiu întrebată unde e capul, pentru că ce spun eu nu contează. Poate că nu mai știu unde l-am pus; că am uitat locul exact?

- *Un indiciu, chiar vag, ar ajunge. Un cuvânt. Pădure. Versant.*

- Dar de ce?

- *Din curiozitate.*

- Deci n-ar fi decât acel cuvânt care să conteze în mijlocul celorlalte?

Și credeți că am să las să mi se smulgă acel cuvânt, pentru ca toate celelalte să fie înmormântate de vii, și eu o dată cu ele la azil?

Nu, nu, va trebui să petreceți mult timp împreună cu mine, dumneavoastră și ceilalți, înainte ca acest cuvânt să iasă din mine.

Înțelegeți?

- *Da.*

- Există lucruri pe care nu vi le-am spus. Nu vreți să aflați care sunt?

- *Nu.*

- Cu atât mai rău.

- Dacă v-aș spune unde se găsește capul, mi-ați mai vorbi?

- *Nu.*

- Văd că sunteți descurajat.

- *Da.*

- Dacă aș fi reușit să vă spun de ce am omorât-o pe acea femeie surdă și grasă, mi-ați mai fi vorbit?

- *Nu, nu cred.*

- Ați vrea să mai încerce să caute? V-am spus că ea îl chema pe Pierre pentru orice? Dar nu erau niciodată certuri între noi, v-am spus-o? N-au fost niciodată. Și de ce, vă dați seama? Pentru că mi-era teamă să nu mă ducă la azil înainte de vreme.

Ce v-am spus de v-a descurajat dintr-o dată?

Poate că e târziu. Și ora a trecut?

Întotdeauna se întâmplă la fel, fie că ai comis o crimă, fie că nu.

Acele mici reviste ilustrate pentru copii păreau să vă placă. Erau absolut frumoase, dar era interzis prin lege. Din fericire, Pierre m-a prevenit.

- *Ce v-a spus?*

- Ah, vă treziți. Mi-a spus nu știu ce. Mi-a spus că era interzis prin lege.

- *Ce?*

- Să le șterpelești din bănci. Nu să le citești. El ne interzicea să le citim doar lui Marie-Thérèse și mie.

Uneori țineam garderoba la mesele consilierilor municipali, v-am spus?

La parter, când coborai scările, erau trei uși, prima e cea de la sufragerie, cea de-a doua de la culoar, a treia de la camera ei, erau întotdeauna deschise, în rând, și toate de aceeași parte, apăsau pe peretele de pe aceeași parte, și atunci se putea crede că toată casa se apleca în partea aceea și că ea, ea se rostogolise în adânc, antrenată de pantă, de-a lungul ușilor, că trebuia să te ții de balustradă.

În locul dumneavoastră, aș asculta. Ascultați-mă.